

Ortus et Progressus
Veri Religionum
H. 2. 0. 24. 2. 25.

Ladislaus Comes Székely de Boros Jenő
et Samolykepi, Sacratissima Cesareo Re-
gia et Apostolica Majest: Dominae Donae
MARIE THERESIAE Festivo Augu-
stissima Domus Austriaca IOSEPHI
nimirum Corona PRINCIPIS in Regem
Romanorum Majestatis Regiae ipso Co-
ronationis die Resolutus Camerarius
Actualis. Año D. 1764. aetat. vero 48.

53
K. S. J. G. L. S. K.

J. Oblajon M.
Comitis Székelyi
Bekeilly

Magyar Nemzeti Múzeum
Könyvtára
Ivarhely

~~H. 2. 0. 2. 1. 26.~~

3233
F. 25. I.

Haáz Rezső
Tudományi
Székely

ORTUS
ET
PROGRESSUS

Variarum in Dacia
Gentium, ac Religionum
cum Principibus ejusdem
LAUREATO HONORI
*Perillustrum, Reverendorum,
Nobilium, Excellentium, ac Doctissi-
morum DD. AA. LL. & Philosophiae*
NEO-MAGISTRORUM,
Cum in Alma Regio-Princip. Acad. S. J.
Claudiopolitana Supremâ Phil. Laureâ
condecorarentur

P E R

R. P. ANDREAM ILLIA

è Societate JESU,
AA. LL. & Philosophiæ Doctorem,
ejusdemque Professore Ordinarium,
nec non Incl. Facultatis Philosoph.
p. t. Senioremi.

Ab Oratoria Facult. Claudiopol. oblatum.
Anno MDCCXXX. mense Augusto, Die

CLAUDIOPOLI Typis Academ. Soc. JESU.

L. B. G. R. N. L. G.
in censum venit pro
Dec. Pro. M. R. G.
et Bib. Joh. G. G.

614

Perillustres, Reverendi, Nobi-
les, Excellentes, ac Doctissimi D. D.
NEO-DOCTORES.

Adsumus iterum, & qui festivis nuper
Senatus Populique Academici plausi-
bus imixti primam Philosophiae Lauream
gratulabamur, emensò hodie stadiò Sapi-
entiae Vestrae triumphis applaudimus. Ve-
tus id imperat consuetudo, quae supremos
Vobis honores, nobis obsequium decernit.
& dum in laborum mercedem destinat lau-
reas, nos pariter ad officium jubet accede-
re vectigales. Ancipites diu haesimus, quam
in partem calamum vibraremus: aut
quod officio Vobis debito munus conjungere-
mus. Placuit demum longè non recedere,
ac in honoris Vestri gratulatione argumen-
tum ab ea ipsa regione, in qua lauros mete-
batis, mutare. Ortum igitur & Progres-
sum variarum in Dacia Gentium ac Religio-
num Vobis inscripsimus, non indignum ratè
sapientià Vestrà, callere rerum earum prin-
cipia, quas Indies aut oculis ipsis intuemini,
aut famà & auditione accipitis: neotam

A 2

Specio-

speciosum, quàm necessarium esse Philo-
phis, lapsas rerum teporúmque vices memo-
riã complecti; neque enim sapientis nomen
impleverit, qui prateritorum cognitione
præditus non est. Hoc ut labore compendia-
rio assequeremini, idoneum suppeditavimus
instrumentum, minus illud quidē, quàm
quod meritis, ac triumpho Vestro conve-
niat; opportunum tamen, cum minora eti-
am ad magnorum ornamentum, ut in pi-
cturis umbra, consentiant. Plurima in eo,
peregrinarū gentium, ac religionū occasio-
ne, in solo Vestro, pauca alibi gesta offeri-
mus; quò tantò magis oculos animosque Ve-
stros alliciant. Principes demū, quibus ab
usurpato hoc nomine parebat Dacia, per-
strinximus: Vestrum erit eorū gesta dispi-
cere, ut qua à virtutis regula discessisse com-
pereritis, Vobis quoque toto homine vitanda
statuatis, qua verò ex illius præscripto rectè sapi-
entèrque constituta videritis, in sui Vos pertra-
bant imitationē, atque ita qui Vestræ ætatis me-
mor iā digna legitis, digna etiā futura recorda-
tione geratis. Admittetis verò tenue hoc affectus
argumentum, cui si benevolentiam adjeceritis
sonatus nostri mercedem consequemur.

HONORI VESTRO Addictiss. Rhet. Claudiop.

AD LECTOREM.

Rerum nondum satis orbi cogni-
tarum narratio innata quadam
virtute cupidos ad se animos trahit,
atque invitat. Supervacaneum pro-
inde, Ortum & Progessum variarum
in Dacia gentium, ac Religionum
cum Principibus ejusdem monumen-
tis consignaturus, existimavi Lecto-
rum benevolentiam quæsitis labore
improbo rationum momentis con-
ciliare. Missa igitur omni assentatio-
ne, iis etiam neglectis, quæ è sæ-
culorum anteaكتورum tenebris, qui-
bus Dacia quàm maximè involveba-
tur; in lucem Scriptores accuratissi-
mi produxere: ad ea me confero,
de quibus plurimi penitus tacuerunt,

A 3

pauci

pauci admodum, iique sparsim dumtaxat, meminerunt. Seriem verò temporis secutus primùm Judæorum in Dacia natales, deinde Ægyptiorum, ac Valachorum adventum commemorabo, post ad Religionis orthodoxæ antiquitatem, & variarum sectarum, quæ hodie in Dacia reperiuntur, originem digrediar: Principes demum, qui rerum in Dacia ultimis potiebantur sæculis, tam sine adulatione, quàm sine odio perstringam. Unde non mediocri narrationi reliquæ lumen affulgebit. Tuâ Lector benevole interest, oculo minimè vitiato foliola hæc lustrare; meâ institutam prosequi narrationem.

PARS

☉ (1) ☉

PARS PRIMA.

Ortus, & Progressus variarum in Dacia Gentium, ac Religionum.

§. I.

De Iudæorum in Transylvaniam adventu.

Nnò à reparata mortalium salute supra septuagesimum secundò, ab Imperatoribus ultæ Christi necis nomine gloriosissimis Tito, & Vespasiano, imminente Hierosolymis excidio, Judæorum profugorum colonie post longas tandem ambages in Daciam Mediterraneam, quæ Transylvania est, appulerunt. Daciam eo tempore universam gubernabat Decebalus Rex, prælio contra Romanos, à quibus demum devictus fuit, inclytus. Is ut in tempore Romanis resistendo esset, exteras in regnum nationes ultrò admittebat, eas præsertim, quæ mercaturæ operam impendebant suam. Has inter primi omnium fuê-

Λ †

re

re Judæi, quibus ad perangustum è Valachia Transalpina in Transylvaniam ingressum civitatis erigendæ potestatem concessit, eo cum primis nomine, ut negotiationi, aut auro ex aquis Transylvaniæ aurum ferentibus corradendo operam darent. Urbem propriis erectam impensis Thalmum dixere, quæ deinde Armenorum, Græcorum, Thracum, Mœsorum, ac Triballorum accessu in florentissimum evalit Emporium, celeberrimo *Rubra Turris* propugnaculo à Templariis extructo munitum ac decoratum. Multiplicabantur subinde Judæi non in Transylvania modò, verùm etiam in Ungaria adeò, ut variis Regum Apostolicorum coërcendi fuerint statutis, quorum è numero tria commemorasse sufficiat. Primum D. Regis Ladislai L. 1. Decr. c. 26. de Judæis Festo die „ laborantibus ità decernentis : „ Si in die „ Dominico, aut aliis majoribus festivitati- „ bus Judæum laborantem inveneris, ne „ scandalizetur Christianitas, cum quibus „ instrumentis laboraverit, illa amittat. Alterum Andreæ II. Judæis Ungaria, Zabolca, Regécz, & confinibus exceptis, severè interdicentis : Novissimum denique Ludovici I. „ Hebræos, si deficerent à suis erroribus, pro „ Ungaris cum usu privilegiorû agnoscendos, „ sin minùs, ex Ungaria omnes pellendos sta- „ tuen-

„ tuentis. Superfunt verò etiamnum infelices eorum posterii sparsim in Transylvania, ut nihil dicam de Ungaria, in errore suo pertinacissimi, Albæ præsertim Carolinæ, ubi obtentò extra Urbem domiciliò statas in dies obeunt cerimonias.

§. II.

Origo, & Progressus Zingarorum in Dacia.

Zingari, vaga hominum colluvies, & ab artis Autholicæ notitia celeberrima, quando in Transylvaniam penetrârint, non referunt Annalium Scriptores. Verior est conjectura ingressos esse sub Decebalo Daciæ Rege, qui seu divitiarum corradendarum spe illectus, seu comparandarum adversus Romanos virium studio facilem peregrinis gentibus aditum in ditionem suam concedebat. Totâ ferè dispersi Transylvaniâ, Civitates amabant ac præsidia, ad quorum muros erecta etiamnum tuguria, aut tabernacula incolunt cum amplissimis Principum privilegiis. Infamia alii obeunt munia, symphoniacos agunt alii nullis in Dacia secundos, cæteri ad incudem desudant. Religionem aut sectam ut plurimum arbitrariam profitentur, ac ferè quam heri, aut ii, quorum ope,

ac patrocinio fruuntur. Lingvâ haud multum ab Ægyptia dispari utuntur : Hinc frequens inter eos Pharaonis memoria ; dialectum tamen locis, in quibus degunt, conformant.

§. III.

*Ortus, & Propagatio Valachorum
in Transylvania.*

CLAVUM Imperii Romani tenente Augusto Cæsare aliquam Istri Regionem possedisse Romanos, iisque Cajum Pomponium Flaccum Ducis nomine præfuisse canit ad Græcinum exul Poëta Sulmonensis Lib. 4. de Pont. Eleg. 9.

*Præfuit, his Græcine, locis modò Flaccus; & illa
Ripis ferax Istri sub Duce tuta fuit.*

*Hic tenuit Mysas gentes in pace fideli,
Hic arcu sifos terruit ense Getas.*

Opinio multorum est à Pomponio hoc Flacco Valachorum nomen derivatum esse, Domitiano deinde ac Trajano Dacis bellum inferente majores eorum colonias ex Italia in has oras devenisse, ac etiam sedem in Dacia fixisse, quorum posteros sese hodieum Valachi, deducta à Romanis nomenclatione *Rumun*, sive *Komun*, fatentur. Valachos Italorum gentiles esse illud quoque non va-

no

no fuerit argumento, quòd diversa eorum à superiore appellatio Italum, aut quidpiam Italo affine sonet. Valachus quippe *Wlach* Slavis, Ungaris *Olâ* dicitur parvo admodum ab *Olasz*, quod Italum designat, discrimine. Nisi malis postremum illud Valachis inditum, quòd ritum amplexi sint Ruthenorum, qui, teste rerum Polonicarum scriptore Alexandro Guagnino sub Olha Duce, & Volodimiro ejus filio, Russiæ Monarcha restituta per Christum salutis Annò 942. Christiana Sacra Græcorum ritu susceperunt : à qua proinde ritus illius propagatrice Moldavia, & Transalpinæ populos Daci reliqui *Olâbos* nuncuparint. Linguam sibi familiarem Romanam habuere, quam adeò hodie corruerunt, ut Latini etiam sermonis guaris peregrina esse videatur. Gens ipsa rudis admodum, & Schismati ac superstitionibus sæculis superioribus involuta Spiritum Sanctum à solo Patre procedere creditit, salutaria Orthodoxorum lavacra, cæterosque ritus damnabat, execrabaturque. Exemplum à Clero accipe : adeò huic exosa fuere Catholicorum sacra, ut si Romani ritus Sacerdotum quempiam ad lapideam Valachorum aram rem Divinam facere contigisset, illam funditus diruerit, ipsos etiam pavimenti lateres velut pollutos everterit, aramque

A 6

indo.

innovárit. Cathol cis addictos Sacris gravi affectos morbo salutari rursú initiabant lavacro, renuentes honore privabant sepulturæ. Ex quibus demum, cæterisque innumeris erroribus, ac superstitionum, quas consultò prætereo, tenebris, DEO misericorditer emergere, operaque Pauli Baranyi S. J. Sacerdotis Evangelicæ veritatis lucem cœpit intueri. Hic Theophilo Valachorum id temporis Antistiti author fuit 1696. ut ejurato cum suis Schismate, Romanæ Ecclesiæ reconciliaretur. Coacta igitur Synodo mense Februario Anni 1697. rem adeò feliciter gessit Theophilus, ut ejusdem Anni mense Martio Religionis Catholicæ professio omnium consensu reciperetur, quam ad verbum hic subijcio.

„ Nos Theophilus DEI gratiâ Ecclesiæ Valachicæ in Transylvania, partibusque Ungariæ eidem annexis Episcopus, & universus ejusdem Ecclesiæ Clerus memorie commendamus tenore præsentium, quibus expedit universis, quòd cum elapso Februario Albæ-Julie generalis Synodum celebrarem, unanimi consensu conclusimus, nos redire in gremium sanctæ Matris Ecclesiæ Romano-Catholicæ, eidemque reunire, ea omnia admittentes, profitentes, ac credentes, quæ illa admit-

„ tit,

„ tit, profitetur, ac credit. Atque imprimis illa quatuor puncta, in quibus hætenus dissensimus, profiteamur:

„ 1. Agnoscimus Romanum Pontificem totius Ecclesiæ Christi per orbem diffusæ caput esse visibile.

„ 2. Profitemur præter cœlum, sedem Beatorum, ac infernum, carcerem damnatorum, tertium dari locum, in quo animæ nondum expiatae detinentur, ac purificantur.

„ 3. Panem Azymum sufficientem materiam Cœnæ Dominicæ, ac Sacrificii Missæ, seu Liturgiæ non dubitamus.

„ 4. Spiritum Sanctum tertiam in Trinitate personam à Patre & Filio procedere credimus, ac reliqua omnia admittimus, profiteamur, ac credimus, quæ sancta Mater Ecclesiæ Romano-Catholicæ admittit, profitetur, ac credit.

Præmissa Fidei professione tria vicissim à Sacratissima Cæsarea, Regiâque Majestate postulârunt. 1. Ut Sacerdotes, & ritus Græci Monachos eorundem privilegiorum, & jurium participes faceret, quibus jam gaudent non solum Sacerdotes Romano-Catholici, sed etiam Ariani, Lutherani, Calviniani. 2. Ut in quolibet pago, in quo Parochus est, domum habeat Ecclesiæ

„ Pa-

„ Parochialem , ne in aliena domo aut fun-
 „ do cogatur Parochus habitare. 3. Ut ad-
 „ æquata dependentia , & dispositio Paro-
 „ chorum sit penes Episcopum , & nullò
 „ modò penes sæculares , ut hætenus. Qui-
 „ bus demum hunc in modum subscripserunt :

„ Nos inquam prænominati Theophilus
 „ Episcopus , ac Clerus universus hæc à Sua
 „ Sacratissima Cæsarea Regiæque Majestate hu-
 „ millimè hic postulamus , ac ad præmen-
 „ tionata puncta obligamus coram R.P. Paulo
 „ Baranyi Ecclesiæ Romano-Catholicæ Albæ-
 „ Juliæ Plebano. In cujus rei fidem ac ro-
 „ bur manu nostra subscripsimus , & tum
 „ Episcopali , tum Universitatis sigillò com-
 „ munivimus. Datum Albæ-Julie 1697.
 „ die 21. Martii.

THEOPHILUS Episcopus , ac Clerus
 universus.

Hæc erat prima Valachorum ad Ecclesiæ Ro-
 manæ auctoritatem redeuntium confessio ;
 quæ ut Fautores , ita adversarios Viennæ
 nacta est complures , eorum præsertim è nu-
 mero , quibus grave est Religionis Catholi-
 cæ intueri incrementa. Vicit tamen probi-
 tas improbitatem , & hostium molitiones
 gravissimis magni id temporis arcanorum
 Cæsaris arbitri , Eminentissimi S. R. E. Car-
 dinalis à Kolonics Strigoniensis Archiepisco-
 pi

pi consiliis succubere. Ita enim An. 1698.
 „ 14. Aprilis pro Valachis conclusum : „ Qui
 „ ex Sacerdotibus Græci ritûs Valachus edi-
 „ ta professione ad observantiam ritûs Græ-
 „ ci apud Catholicos cum agnitione Summi
 „ Pontificis se declaraverit , gaudebit pri-
 „ vilegio Catholicorum. &c.

Ita rebus in Austria compositis gravius in
 Transylvania periculum Valachos excepit.
 Succidenda brevi nova lætitiæ seges in Theo-
 philo mense Julio fati sublato poterat exi-
 stimari , alienis præsertim à vera fide , post-
 habitâ fanciti Cæsarei reverentiâ , Valacho-
 rum Sacerdotes parum urbanè exagitantibus ;
 nisi solers Pauli industria eam in Atha-
 nasio Theophili successore ab interitu vindicasset.
 Nihil hunc de Catholicis cogitan-
 tem sacris induxit , ut ea decessoris exem-
 plò profiteretur , suòque , ac Albensis cœ-
 nobii sigillò ad majus robur obtinendum
 typis mandata , die 7. Julii An. 1698. com-
 muniret. Et habuit ea Præsulis integerrimi
 suum in Cleri , plebejorumque animis pon-
 dus , nec ullis seu minis , seu blandimentis
 eorum , quorum ditionem incolebant , ad-
 duci potuere , ut ritûs antiqui normam , sa-
 lutare Crucis signum , DEI paræ , Sanctorum-
 que invocationem , recens juratam in Spiri-
 tum Sanctum Religionem herorum suorum
 gra-

gratiæ posthaerent. Cujus rei sincerum non minùs , quàm luculentum extat testimoni- um , in quo , juris etiam jurandi religione testabantur nolle se ,, ab unione Ecclesiæ ,, Romano-Catholicæ recedere , nec ulli re- ,, ligioni Ecclesiæ Romano-Catholicæ adver- ,, santi adhærere. Athanasius Episcopus, Ar- ,, chi-Diaconi, ac Clerus universus Albæ-Ju- ,, liæ 1699. die 30. Septemb.

Quò verò hæc omnia testata magis faceret Athanasius, Viennam concessit Anno 1700. novum impetraturus diploma, quò, quid *Unio* sonet, declararetur. Reducem Illustriss. D. Comes Stephanus Apor Episcopalis in- dutum ornamentis in festivo Procerum ac symphonicorum comitatu Albam Juliam induxit, Valachorumque Episcopum Cæsaris nomine dixit, ac promulgavit.

Juvat hic è plurimis pauca Valachorum propria attigisse. In Sanctorum celebranda memoria, temporèque, quo à carnibus ab- stinere solent, observando, cujus violatio- nem rudes piaculum homicidio majus esse ducunt, veteres sequuntur fastos. Quatuor in anno majora habent jejunia: Vernum ante Pascha hebdomadarum septem; ante Christi Natalitia alterum, unâ pauciores complectens. Ab octava item Pentecostes ad ipsa Divorum Petri, & Pauli solennia, &
à Ca-

à Calendis Augusti ad XIX. Cal. Septemb. carne, & quidquid lacteum est, non ve- scuntur. Abstinent etiam feriâ quartâ, & sextâ: hâc in memoriam Salvatoris in Cruce mortem oppetentis, illâ, quòd hu- mani generis Redemptorem die à Mercurio nuncupata natum, ejusdemque mortem in Judæorum concilio decretam esse credant. Nullius ex adverso Sancti vigiliam (si præ- dictos Apostolorum Principes, & Domini Præcursores excipias) è Rûthenicorum fastorum ritu, jejuniò venerantur, Crucis simulacrum, Deiparæ, ac Sanctorum ima- gines magnâ prosequuntur reverentiâ: Pa- rentes vitâ functos detecto lugent capite. E vulgo complures tanta laborant inscitia, ut vel Orationem Dominicam ignorent, ad Dominos & Sacerdotes minùs occupatos laboribus id pertinere dictitantes. Sacerdo- tes diebus tantùm festis & dominicis ritu græco rem Divinam faciunt, nullos ferè, si cultiores quosdam excipias, ad populum è memoria dicunt sermones, sed typis edi- tos pro concione prælegunt, reprehende- rentur alioqui (ut ii quidem persuadere ni- tuntur) à populo, qui persuasum habet, ea se ratione hæreses, ac adversas veræ fidei opiniones præcavere; reipsa suam specioso hoc commento tegunt inscitiam; plerique
enim

enim vix aliud præter cerimonias quasdam nôrunt, quàm legere. Mitto cæteros gentis hujus ritus, ac consvetudines, quæ adeò in Transylvania aucta numero, propagatâque est, ut Anno 1696. dum fundamenta veræ cum Religione Catholica communionis jaceret Theophilus præter bis mille Sacerdotes octuaginta plebejorum millia numerarentur.

Athanasio vitâ functo surrogatus est Illustrissimus ac Reverendissimus D. L. B. Joannes Nemes de Patak, ritûs antè Latini Sacerdos sacris, profanisque literis apprimè instructus. Quo in munere dum strenuè, quâ subjectos populos contra malevolorum conatus propugnando, quâ pristinis ab erroribus ad Ecclesiæ auctoritatem revocando desudat, non sinè porrecti veneni suspitione moritur Anno 1727. Ingemuerunt ad Patris integerrimi obitum filii, quibus cordi erat popularium salus, nec antè luctum abstertere, quàm Præsulem in Illustrissimo, ac Reverendissimo D. L. B. Joanne Klain Seminarii S. Adalberti Tyrnaviensis Alumno redivivum acciperent Anno 1729. quem nondum suo fungentem munere, diu est, quòd anhelent. Clerus interea populûsque adversus variorum injurias semet tueri nescius; ita volente Cæsarea, Regiâque Majestate Academici Societatis JESU Collegii Clau-

Claudiopolitani Rectoris ope, consiliis, & directione utitur.

§. IV.

Antiquitas Religionis Catholicæ in Transylvania.

S Cythiam D. Andreae Apostoli prædicatione fuisse excultam communis est opinio, & D. tradit Hieronymus. Unde veritati consentaneum videtur nonnullos eorum posteris, qui tum Christo accesserant, Daciæ Religionem Catholicam intulisse. Ex vetustissimis etiam Daciæ Ripensis traditionibus accepimus Gentium Doctorem Paulum in Valachiam, quam Transalpinam dicimus, penetrâsse; cujus veritatis complura Anno 1699. supererant indicia. Adhuc enim sectarii in non mediocrem Christianæ doctrinæ corruptelam devoluti reperiuntur, qui semet Divi Pauli Apostoli Discipulos, utpote ab Apostolorum temporibus per continuam Valachorum Progenitorum seriem propagatos, nuncupabant. Sacellum etiam in pago Nemojest cum porta, fenestris, cathedra, Altari, vase lustralibus undis sacro, mirò artificiô ex eadem petra formatum, ac juxta hoc raræ molis arbor cernebatur, sub qua Doctorem gentium verba

ba ad populum fecisse non tam illius pagi incolæ, quàm reliqui Valachi assererent.

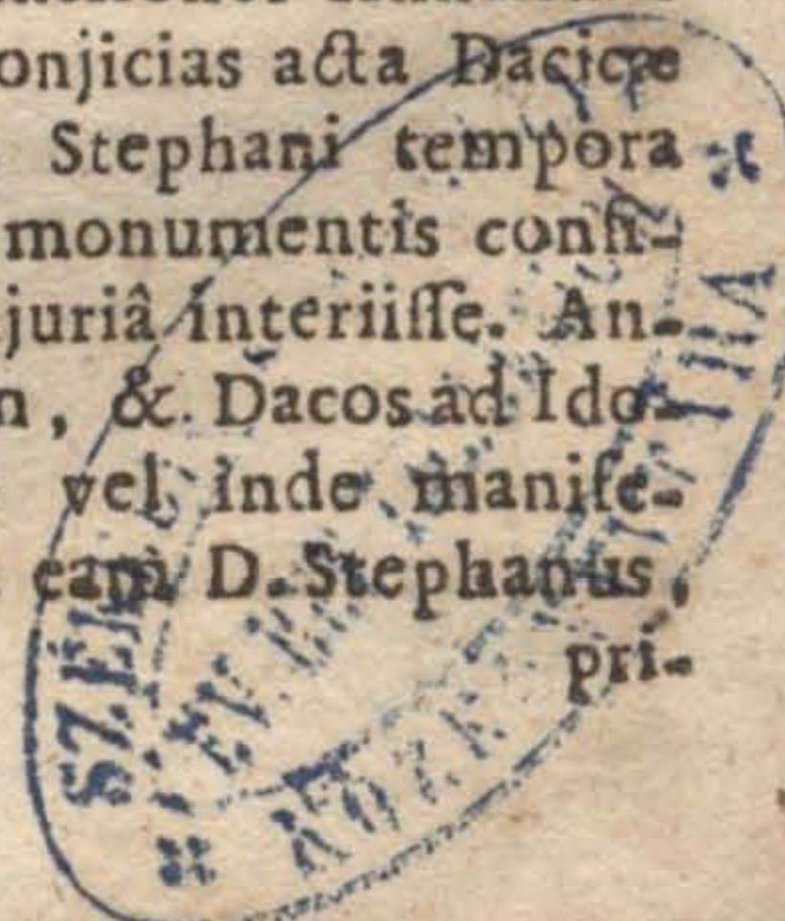
Collapsam sensim seu docentium defectu, seu temporum iniquitate Religionem Catholicam in Dacia S. Nicolaus Episc. quartò à Christi Nativitate sæculò instauravit, dum teste Martino Szent-Ivanyio Miscel. Dec. I. „ parte 3. Synop. 8. 5. 2. „ Bosnenses, Valachos; & Moldavos ad Religionem Orthodoxam convertit. Unde facili conjectura assequi licet Transylvanos quoque, populum Daciæ, Myrensis Antistitis operâ rursus Evangelii lucem aspexisse. Opinionem ædes D. Nicolao sacræ, & gratus S. Ladislai Ungarorum Regis animus firmam reddunt, quò per Ungariam, annexaque Regna, & Provincias diem S. Nicolao sacrum inter festos esse voluit, Decr. Lib. 1. c. 38. non tamen accedente Summi Pontificis suffragio feriarum honore caret, ac celebritate.

Nicolao cœlis recepto Anno 326. evulsus Dacorum animis idolorum cultus assiduam virorum Apostolicorum sollicitudinem requirebat, ne, quod inutilibus herbis olitorum negligentia evenire solet, succresceret iterum, propagareturque. Eorum è numero S. Nicetam Episcopum fuisse scribit in Annalibus Baronius ad An. 397. & 397. quem magni Apostoli insignit nomine, quod Bes-

sas,

sas, Getas, Scythas, Dacosque, pulsas vanarum superstitionum tenebris, sacris Christianis reddiderit. Hunc in Dacia mortem optetuisse Romani Martyrum Fasti testantur; „ hæc enim die 7. Januarii referunt: „ In „ Dacia S. Nicetæ Episcopi, qui feras & barbaras gentes Evangelii prædicatione mites „ reddidit, ac mansuetas. Vero etiam simile videtur Sanctorum Episcoporum alterutrum Episcopatus Agenensis & Milkoviensis fundamenta jecisse, quod Dissertationi Paralipomenicæ rerum memorabilium Ungariæ inferuit Martinus Szent-Ivanyi S. J. „ Transylvaniensem Diocesim antiquissimis temporibus, & longè ante tempora S. Stephani Regis dictam Agensem & Milkoviensem, S. item Nicetam fuisse Dacorum Episcopum circa A. C. 396. ex Annalibus Romanæ Ecclesiæ asserens. Catalogum ibidem texuit Episcoporum Transylvaniensem ab Anno 1262. ad Annum usque 1697. unde non obscure cum Melchiorre Inchoffer Annalium Ungaricorum scriptore conjicias acta Dacicæ Ecclesiæ ad Divi Regis Stephani tempora pauca admodum fuisse monumentis consignata, aut temporum injuriâ interiisse. Antiquatam fuisse Diocesim, & Dacos ad Idolorum cultum reversionem vel inde manifestum fieri videtur; quòd eam D. Stephanus,

pri-

primus Ungarorum Rex, ejecto simulacrorum cultu, Christo cæperit instaurare : ita enim Melchior Inchoffer Soc. JESU ad An. 1003.
 „ S. Stephanus Rex Transylvaniam Christo
 „ peperit, populique omnes eundem Daciæ
 „ tractum incolentes, metu, an sponte, re-
 „ ligioni manus dederunt, primaque cura
 „ maxime pii Regis Stephani fuit Ecclesiam
 „ Christi in vasto, & opulento fundare Prin-
 „ cipatu, & Antistitem, qui Religioni for-
 „ mandæ, ordinandæque præesset, constituere
 Et certè statim à confecto cum Bulgaris præ-
 lio, Cea eorum Duce interfecto, ditissimæ
 Regioni, in qua bellum gestum fuerat, Du-
 cem Religioni Catholicæ addictissimum Zol-
 tan dictum, Proavum suum præfecit, ge-
 minoque in Reipublicæ tutelam Episcopatu
 restaurato Transylvaniæ consuluit.

Interea dum Albæ-Julie impensis D. Re-
 gis Stephani è fani, honoribus quondam An-
 tonini Pii, & Julie Matris sub Jovis & Ju-
 nonis nomine ab Ulpio Mutiano Duce Le-
 gionis xiii. erecti ruderibus assurgeret, Tran-
 sylvania tota ditioni suberat Archi-Episcopi
 Strigoniensis : postea verò Episcopatu Colo-
 censi in Archi-Episcopatum evecto ita rem
 partiri placuit, ut Alba-Julienfis septem
 complexa comitatus : Albensem, Hunya-
 diensem, Colosiensem, Dobocensem, Belsó-
 Szól-

Szólnokiensem, Tordensem, & Küküllöien-
 sem, Colocensi subesset, Milkoviensis verò Si-
 culiam ; & septem Saxonum Civitates Ci-
 binium, Claudiopolim (cui subinde Szász-
 várasinum substitutum est) Bistricium, Co-
 ronã, Medgyesinum, Segesvarinum, & Szász-
 sebelinum continens Archi-Episcopum Stri-
 goniensem Metropolitanen agnosceret. Qua
 de re hæc Georgius Haner scriptor Luthe-
 ranus ex manuscriptis vetustissimis suæ de
 Transylvanica Ecclesia historiæ inseruit.

„ Ecclesia post Albensem prima erat, quæ
 „ ad perfectionem veniebat, Milkoviensis,
 „ cui etiam Episcopatus officium concredeba-
 „ tur, reliquæ his duabus subiciebantur :
 „ unde etiam factum, ut tota Transylvania
 „ antiquitus duos Episcopos haberet, Alben-
 „ sem, & Milkoviensem, quorum ille Ar-
 „ chi-Episcopum Colocensem, hic Strigo-
 „ niensem agnoscebat Metropolitanum.
 Qua verò ratione post Albensem Episcopa-
 tum primam ad perfectionem venisse Mil-
 koviensem Ecclesiam asserat, non video, ut-
 pote quam multò ante Divi Regis Stephani
 tempora extitisse Bullæ Summorum Pontifi-
 cum Bonifacii IX. & Pii II. probant ; nisi
 temporum iniquitate collapsam, florente
 jam Episcopatu Albensi restauratam intel-
 ligat.

Rurfus Annò 1342. eversâ funditus, deletâque per Tartaros Milkoviâ Episcopatus vetustissimus antiquatus adeò est, ut sedes etiam ejus è memoria hominum exciderit, cui proinde jure illud Poëtæ occini queat: *Nunc seges est, ubi Troja fuit*; Jura tamen Episcopalia Pontificis ac Regis jussu ad sacratiorum Cibiniensium Sacerdotum Senatum sunt translata. Numerabat id temporis sacrum illud Canonorum collegium Sacerdotes omnino vicos, & quatuor, è quorum numero munere Vicario unus Archiepiscopi Strigoniensis fungebatur. Ædem perquam magnificam Exaltatæ dicatam Crucis, aris numero Sacerdotum æqualibus insignem, & amplissimis dotatam possessionibus annexam habuit. Totidem Episcopatus Albenfis in sacratiore Senatu viros numeravit, Basilicamque D. Michaëli Archangelo sacram à D. primùm Stephano fundatam, à Joanne deinde Hunniade restauratam, amplâque dote instructam possidebat. Stetit geminæ huic basi innixa Religio Catholica, & sine ullius hæreseos labe integra, illibatâque per quinque omnino sæcula perseverabat: afflicta demum quâ intestinorum, quâ externorum hostium tumultibus, gemino Episcopatu erepto illa quoque nutare cœpit, ac pravis vitiata opinionibus

emo.

emori pene videbatur. Vivit tamen, quæ DEI, Divinæque Matris in nobilissimam patrimonii sui portionem est providentia, viresque indies colligit virorum Apostolicorum industriâ, seque jam parte sui restitutam Cæsareis subnixa Aquilis gratulatur. Juvat tamen hîc calamitati Religionis Catholicæ ingemiscere, quantâque in angustias toti olim Provinciæ dominans sit redacta, ex Patriæ legibus ostendere. Postremò inter receptas fuisse locò illud certissimo est documento, quòd cum omnibus Episcopum per regni statuta habere liceret, unis id negatum sit Catholicis, utque Vicarius solùm, isque non quem vellent, sed quem Princeps confirmaret, præficeretur, concessum. Gratia locò datum (salvo cæteris religionis usu) ut ad procurandos ægros, sepeliendos vitâ functos, Sacramenta ministranda Claudiopolim Sacerdotes admitterentur, Varadini, Boros-Jenò, & Debreczini aditu ipso interdiceretur. Millenorum demum Templorum dominæ tribus duntaxat in locis Monostorini, Somlyoviæ, & Udvarhelyini ædem sacram habere licuit. Quæ omnia etsi justissimam expostulandi præbeant materiam, ne tamen obductæ utcunque cicatrices refricem, paucis commemorasse sufficiat. Episcopatum alter

B
Mil-

Milkoviensis iniquò oppressus jugò. gemit
etiàmnum : Albenſis, ſuum è cœlis de-
fendente munus Stephano, operam verò
ſuam conferente hodie glorioſiſſimè regnan-
te Auguſtiſſimo Principe CAROLO VI. no-
vis indies augetur incrementis. Et ſpes af-
fulget longè maxima fore, ut ſub Excellen-
tiſſimo, ac Reverendiſſimo Domino L. B.
Gregorio Sorger, quem anno hoc Romani
Sacrorum Præſidis, Regiſque Apoſtolicæ vo-
luntate Antiliſitem accepit, ſin integra, po-
tiori certè parte priſtino repositum ſplen-
dori boni omnes gratulentur.

§. V.

*Primus Arianorum in Transyl-
vaniam adventus.*

NOn multis ante Attilæ in Pannoniam ad-
ventum annis Gothorum, & Geta-
rum plurimi Religione Catholica imbuti Da-
ciam incolebant; quorum pars Hunnorum
exoſi Imperium ſedem in Mæſia & Thracia
ab Ariano Orientis Imperatore Valente ea
lege impetrârunt, ut Romanum propugna-
rent Imperium, ejuſque fines ab Hunnorum
incurſionibus tutarentur. Trans Iſtrum igi-
tur cum liberis, & uxoribus profecti, Ala-
vivo Duce, Episcopos naſti ſunt Arii
dogma-

dogmate imbutos, Princeps eorum in nu-
mero Ulphilas, natione Geta, literarum
Gothicarum author fuit, is ipſe, qui Con-
cilio Nicæno Antistes interfuerat, hic à Ca-
tholicis deſciſcens ſacris, Arii amplexus er-
rores divinorum ſcriptorum monumenta
Gothico donavit ſermone, effecitque vel à
ſincera Religione alienus, Theodoreto, &
Soſomeno teſte, ut rudes admodum Gothi,
Getæque ſacris in literis evolvendis ſtudi-
um omne collocarent; quò velut hamò
capti, Arianorum ſimul Episcoporum ſer-
monibus adducti Arii ſenſim errores imbi-
berunt, nec ſuis definitos limitibus in Gen-
tiles, Daciæ præſertim Mediteraneæ incolæ
propagârunt: quò demum iis Authoribus
plenò velut alveò pravum Arii dogma ir-
rupit, nec antè deſiit habere ſectatores,
quàm primus Ungarorum Rex D. Stephanus,
Gyula Duce debellato, rebuſque ſeditioſis
pace compositis Transylvaniam Chriſto, ac
Ungariæ adjeciſſet Anno circiter 1003.

§. VI.

*Origo, & propagatio Lutherianorum
in Transylvania.*

Vindicatam à ſuperſtitionum tenebris Di-
vi Regis Stephani virtute Transylva-
niam

niam prima omnium nova Lutheri doctrina sub Vajvoda Catholicis imbuto sacris Joanne de Zapolya, Stephani Ungariæ Pro-Regis, & Advigæ filio, quantumvis conatibus obfistente, tenebris iterum involvit. Rei seriem paucis complectar. Anno 1517. Martinus Lutherus gente Saxo, è Monacho Ord. D. Augustini factus novi evangelii Apostolus, postquam adversus sacram Romani Pontificis auctoritatem, Virginis DEIparæ, ac Divorum cultum, cæteraque præcipua Catholicæ Religionis capita non tam verbò, & disceptationibus palàm habitis, quàm libellis in lucem editis novas opiniones sparsisset audaciùs; quòd non deessent, qui præter avitæ religionis studium avidè eas arriperent, atque (ut novitate facile curiosi capiuntur animi) acerrimè etiam propugnarent. Lapsò bienniò negotiatorum ultrò citròque comèantium studiò ejus libelli Cibinium, Saxo-Transylvanorum Metropolim penetrarunt. Eos curiosiùs cæteris volvere, studiosiùs lectitare Mathias Colomanus è Venerabili Canonorum Collegio publicus Sacrorum Minister, adeòque Romanæ Ecclesiæ reformandæ necessitatem in animum immittere, ut nondum elapsò bienniò novarum opinionum philtro imbutus à veritate deficeret, obque navatam egregiam

giam Luthero operam Anno 1521. 8. Aug. diem obiens Lutherani in Transylvania propugnaculi *Lapis fundamentalis*, ac alter Moy-ses (si fides habenda Mathiæ Milefio, rerum id temporis gestarum scriprori Lutherano) nuncuparetur. Colomano vitâ functo successit Mathias Ramaschius, qui non minùs ob propugnatam Lutheri sectam, eodem teste Milefio, *Alter Josue* à Cibiniensibus suspiciebatur. Curatorum exemplis obsequebantur cives: Viri religiosa professi instituta, ac Virgines Deo dicatæ sive necessitate compulsæ, sive novi evangelii ad carnis voluptates accommodati svavitæ illectæ cœnobiis nuncium remittebant, verbi Divini prædicatores in errorum magistros transformabantur, advenæ Catholicis alibi sacris initiati Lutherum secuti ad civilia recipiebantur munia, excurrebant ad vicinos circum populos avitæ religionis hostes, rudemque plebeculam à Romani Pontificis, ab Orthodoxorum Sacerdotum obedientia ad falsarum opinionum commenta traducebant, Magistratus demum ipse publicæ hæreseos exercitationis, tradendæque Lutheri doctrinæ potestatem fecit.

Auxit nutantis in Dacia rei Catholicæ calamitatem luctuosus Georgii Sathmari Strigoniensis, & Georgii Frangepani Colocensis

Archi-Episcopi obitus, quorum suprema auctoritate novatorum studia cohiberi potuissent. Etsi verò pares virtute, ac sanctitate Antistites, hic Paulum Tomoræum, ille Ladislaum Szalkanum nacti sint successores, qui comminationibus crebris novi dogmatis sectatores percellere, & sacra quaedam detestatione piorum communionem ejectos jugulare nitebantur: suis item veræ fidei cultores intercesserint votis, quibus ardentissimè Ludovicum II. Ungariæ Regem „ exorabant Anno 1523. „ ut Lutheranos, „ & eorum fautores, ac factioni ipsorum „ adhærentes, velut hæreticos, hostesque sacratissimæ Virginis MARIÆ penâ capitis, „ & ablatione omnium bonorum suorum „ Majestas Regia, veluti Catholicus Princeps, punire dignetur. Anno verò 1525. publica Regni Comitia in campis Rakosiensibus edicto comuni Lutheranos omnes è Regno, quò tum pertinebat Transylvania. extirpandos decreverint; ne tamen salutaria piorum consilia proficerent, funesta cum Turcis belli diffidia effecerunt. Jam enim inde ab expugnato Belgrado Anno 1521. per utramq; Valachiam latè se se diffundebant, Transylvaniam depopulabantur.

Et quamvis omnia rumore, timoreque belli plena essent; tamen Ludovicus

cus Rex ut ex literis ad Ladislaum Szalkanum à Collegio Canonorum, & Vicario Archi-Episcopali Petro Thonhausero datis intellexit in ædibus Joannis Csukalii viri ordinis Senatorii apertum esse ludum literarium, cantari lingvâ vernaculâ Symbolum Nicænum, adeòq; Missam fieri Germanicam: in iisdem ædibus degere Georgium quendam Monachum ab Ambrosio Slesita Concionatore quondam Cibiniensi ex Saxonia missum, qui in vicis finitimis ab obedientia, præceptisque Ecclesiæ populum avocet. diciturque Evangelium annis plus quadringentis fuisse absconditum: Cibiniensem item urbem ingredi plures dogmata Lutheri profitentem: rursus Monachum alium apud Ecclesiam D. Elisabethæ esse, Joannem Surdastrum, qui sermonibus suis ordinem Ecclesiasticum insectatur: nullas denique decimas Parochis dari, à Marco Pentlingero Judice Regio Templum quoddam violari, à Quæstore Regio, cæterisque rem familiarem Clericorum diripi: tributa imponi, minis, ac probris omnes vexari; ut inquam hæc, aliisque intellexit; Saxonum Judici Regio cum pœna privationis Magistratûs demandavit, literis Budæ datis pridie festi B. Mariæ Magdalensæ, ut ejusmodi homines comprehendat, ac quemque pro gravitate culpæ castiget.

Non minori ardore Ladislaus Szalkanus Archi-Episcopus, ut invalescens lutheranum dogma in Transylvania sisteret, Decanis suæ jurisdictionis Cibiniensi, & Coronensi 15. Aug. literas dedit, quibus districtè præcepit, ut eos, qui libros Lutheri lectitaverint, emerint, vendiderint, ejusque dogmata amplexi fuerint, ac à Matre Ecclesia sese segregaverint, anathemate defigant, continuis Dominicis, festisque diebus. Decanus tamen Cibiniensis, & Parochus à pænæ promulgatione ob imminens vitæ periculum abstinere debuerunt. Aut certè (ut tempus docuit) Curio Cibiniensis, Mathias Ramaschius in malum consenserat. Tum suppressò mandatò Cibinienses licentiæ fræna laxantes Lutheri assèclas peregrè adventantes hospitio recipere, complecti, sustentare: quin imò Marcus Penflingerus spretò Regiò, ac Archi-Episcopali decretò Georgium Slesitam vitæ Religiosæ desertorem domi suæ alere.

Hæc dum memoro, alterum ruinæ caput occurrit, ex quo non mediocrem res Christiana cladem accepit, Lutheri verò secta maximum sumpsit incrementum. Dum nempe Ludovicus II. immensis Orientis viribus bellum instruit; Antistite, majorique parte virorum sanctissimò præditorum sacerdotiò ad castra evocatis necessariò de-

stituta præsidiò hostium longè perniciosissimorum rapinis pateat Transylvania. Fatali subinde ad Mohácsium accepta clade spes unà Daciæ cum Ludovico & Ladislao Szalkano occubuere. Hic, ut publicis comitorum tabulis Lutheranae sectæ homines suis cum patronis capite damnarentur, bonaque ærario addicerentur, impetraverat, ut communi ordinum omnium decretò severa de iis quæstio haberetur, effecerat; vires pene, potenti adeò cumulatus auxilio, Luthero ademerat, nisi Mohácsiensis in campo chalybs turcicus prius vitam Antistiti ademisset.

Ab immaturo Ludovici II. Regis vita longiore dignissimi ad Mohacsium interitu Joannes de Zapolya Procerum nonnullorum factione, vel (ut variant Historici) plerumque suffragio Rex Ungariæ renunciatus Anno 1526. ac luce D. Martino sacra Regio diademate redimitus Petrum Perényi Vayvodam Transylvaniæ dixit; cujus plerumque absentis indulgentiâ impune Lutheri assèclarum grassabatur audacia, profanabantur Divorum ædes, occupabantur Sacerdotum collegia, paræciæ, gymnasia, possessiones per summam injuriam eripiebantur. Cauta hæc quidem Joannes Rex, vel remotus voluit, literis ad Cibinienses Budâ da-

tis Anno 1527. die Conversionis S. Pauli, quibus, ut novitiam religionem abjicerent, mandavit, bonorum omnium publicationem iis comminatus. Paulus item Vardanus Metropolita Strigoniensis misso inquisitore Decanum, Curiones, ac Religiosos Cibiniensis ditionis severè monuit, ut populares ad antiqua sacra reducerent. At majus è Lutheri scintilla jam incendium evaserat; quàm ut eorum studio sopiretur: duorum quippe Regum Joannis, & Ferdinandi contentione in suum ipsi commodum Cibinienses Anno 1529. Magistratu civili, ac centum-viris Lutheri dogmate infectis mense Februario collegium Canonorum, Sacerdotes, Deoque sacros viros, & mulieres omnes cum literarum cultoribus capitali edicto ex urbe emigrare jusserunt. Direptis, quæ majorum pietas æterno Numini donârat, bonis, templò etiam Præposituræ sanctæ Cruci dicatò vicenis & quatuor aris conspicuò Lutheri evangelio addictò. Illud tamen non mediocrem religioni Catholicæ commendationem attulit, quòd unus duntaxat in miserabili hac direptione ex omni Clero repertus sit Martinus Fölckerus Sacerdos, qui ne beneficium, quod in Xenodochio pinguius obinuerat, amitteret, ad Lutherum transit.

Di-

Divina interea Nemesis severè in Transylvanos, Saxones præsertim animadvertit, & turpem adeò ab avita religione defectionem clade Patriæ anno eodem vindicavit. Petrus, quem alii Petrasconem appellant, Moldaviæ Vayvoda irruptione in Transylvaniam facta collatis ad Marimburgum signis, ac manibus victor pridie festi DD. Apostolorum Simonis & Judæ, oppido Psasmariensi ignem subjecit, sequenti verò die, obsessà Coronâ, arce potitus est, cunctaque diripuit: inde prædis inescatus Bistricium usque procurrit, ac demum repulsus est.

Saniora, recenti hac strage admoniti, consilia capere potuerant, nisi novus error lucem, quâ veritatem intuerentur, ademisset. Ademit verò eam & Coronensibus, qui Anno 1530. Cibiniensium exemplum secuti Catholicos Sacerdotes in exilium ablegârunt, Ordinis Seraphici Sodales, qui Divina ad SS. Petri & Pauli Apost. procurabant, in Csikiensem Provinciolum abire, Prædicatores templum, ac cœnobium cum septem pagis deserere coëgerunt. Crevit in dies malum Joannis Honteri operâ, qui posteaquam cum scientiis variis, tum Lutheri doctrina plenissimus Basileâ Coronam, unde ortum duxerat, rediit, ut opera sua Geographica, libellòsque doctrinam Lutheri continen-

B 6

100

tes proeuderet, Typographiam erexit. Primus etiam in Patria è superiore loco evangelium Lutheri promulgasse fertur reclamante matre, filiumque diris devovente. Vulgatis libellis catecheticis, & Augustana confessione, abrogatò item privatò Missæ sacrificiò, sacram coenam sub utraque specie administravit, ludumque literarium aperuit, frustra obnitente Paulo Bencknero Archi-Presbytero ab urbe relegato.

Anno 1542. Bistricienses quoque cives ad Lutheri dogma transierunt, duce Matthæo Teitschero, sacri cujusdam Ordinis desertore. Aliis item Saxonum civitatibus avita sacra profitentibus interdictum.

Hæc erat, regnante Joanne Zapolya, iustuosa Daciæ conversio, hæc sectæ Lutheranæ propagatio. Nunc ad ea, quæ ejus mortem consecuta sunt, gradum facio. Joannes Rex ubi Anno 1540. fato se proximum sensit, Georgium Martinusium ex Ordine D. Pauli primæ Eremitæ, Episcopum Varadiensem, & Petrum Vichium, seu Petrovichium sibi sanguine junctum tutores filio Joanni Sigismundo, & Isabellæ Reginae constituit. Meliora, tutore tanto Præsule Martinusio, quem Anno 1550. obnavatam in Dacia operam Archi-Episcopatu Strigoniensi donavit Ferdinandus I. Julius verò III. ostro

ostrò Romanò insignivit: meliora inquam pollicebatur Dacia; at brevi per cædem sublatus, authore parricidii Castaldo, locum in aula cessit Petrovichio, quem dum viveret, æmulum semper experiebatur. Martinusii crediderim consiliò, statim atque Albæ Juliæ sedem fixit Isabella, Lutheranum dogma profitentes ad conventum evocavit, intèrque reliquos Honterum cum nonnullis è Senatu Coronensi; quò, cum existimaret Honterus maximum se discrimen aditurum, collegam sibi suffecit Matthæum Calvinum exemplo doctus æditui Varadientis, in quem Martinusius graviter animadverterat, quòd mulieri ante quandam imaginem de genibus preces fundenti colaphum impegisset. Verùm nihil pene in eo conventu pro Religione sancitum est: Quantum enim Martinusius Lutheri asseclis adversabatur, tantum illis Petrovichius patrocinebatur, quin etiam illata vi templis ac aris, animos addebat. Et Cibinii quidem Joannes Surdaster pertinacissimè Lutheri sacra procurabat, Honterus, exactò Decanò, possessiones Ecclesiæ ereptum ibat, Valentinus verò Wagnerus ad incandos Græcos rudimenta novelli cultûs Dei Græco sermone vulgabat, incitante ad hæc audenda Petrovichio. Hic animo audax, ingenio versutus, voluntate partem in omnem mobilis, qui à Catholicis primùm sacris clam ad Lu-

Lutherum defecerat, demum Arii dogma palam profitebatur; posteaquam Paulum Bornemisza Episcopum Albensem, strenuum adversus hæreses Religionis Propugnatorem in Ungariam rediisse animadvertit; quod Transylvani possessiones Episcopatus, & Ecclesiarum patrimonia, Isabellæ rem gratam facturi, eripuissent: ejectis passim, Florimundo Raymundo teste, legitimis sacrorum ministris, ac viris DEO dicatis, facultates eorum Regio ærario addixit, suo cum primis intentus peculio, quò fortunas proprias alienis per sumum nefas locupletaret. Parum Petrovicio videbatur erepta miseris fortuna, nisi fama quoque ac existimatio ignominiam notaretur. Crucem igitur virorum Numini devotorum frontibus inuri, cutem unam & carnem esse coronatis, cultumque ac veneratione dignissimis sacerdotio initiatorum verticibus, si quos pro jure & æquo obistentes reperisset, auferri jussit duplici insignis latrocinio, bonorum, & famæ. Quibus omnibus si talionem hodie reddere liberet, non deesset fortassis remetiendi facultas: sed nimirum Religionis Catholicæ proprium est injuriis vicem non reddere, aut easdem beneficiis etiam compensare.

Verum detestanda hæc Petrovicii tyrannis, Orthodoxorum ferventioribus incitamentum

mentum fuit ad Religionem Catholicam generosius propugnandam. Qua in re dum cæteris studiosius è sacro Canonicorum Albensium Collegio sacerdos defudat, inventamque reddendæ felicitati pristinae rei in Dacia Catholicæ rationem Ferdinando Regi porrecturus Viennam contendit, Colos-Monostorini quiescens ab insidiatoribus hæreticis, spiritu pulvinis intercepto suffocatur. Franciscus Athletæ gloriosissimo nomen, solum natale vetus Transylvaniæ Urbs Medgyesinum. Vitæ instituto Sacerdos, sacra Christiana Musæ procurabat; unde à Lutheranis exactus Vicarii Episcopi Albensis munere fungebatur, noménque Antistitis Transylvaniæ Martinusii ad tiaram Strigoniensem vocati suffragio obtinuerat. Demum piis conatibus intermortuus Præsul integerrimus Religionis Catholicæ veritatem occasu glorioso posteris testatam reliquit. Sepultus Colos-Monostorini in Templo Virg. DElparæ in Cælos Assumptæ ante aram majorem. Anno 1553. Dignus enimvero Christianus pugil, in tanta virorum etiam sacratorum corruptelâ nullâ unquam hæreseos labe vitatus, odio verò fidei interemptus ea in æde tumulari, quæ profanatis cæteris per Transylvaniam delubris intacta semper, inviolatæque permanit. Qua de re gloriantem

non

non inveniſtè expreſſit ævi noſtri Poëta,
dum cecinit :

Cætera nupſerunt peregrinis culmina ſponſis,

At de me laudem nullus adulter habet.

Non longo à Franciſci obitu intervallo Lu-
theri quoque ſecta fautorem amiſit Petro-
viciſium, Claudiopoli ſeptuagenarium na-
turæ concedentem Anno 1557. Hæredes Iſa-
bellam Reginam, & pupillum Joannem Si-
gismundum ſcripſit; beatam occaſu ſuo red-
diturus Daciam, ſi nullos opinionum ſua-
rum hæredes reliquiſſet. Superſunt verò
etiamnum copioſi, ad quorum propagatio-
nem gradum facio.

§. VII.

*Ortus, & propagationis Unitariorum
modus, & occaſio.*

A Rii ſectam, quam Divi Regis Stephani
temporibus in Tranſylvania ſepultam
diximus, initiò ſæculi decimi ſexti ruruſus
excitavit Michaël Servetus, medicus Tarra-
conenſis. Varia ſubinde à variis ejus ſecta-
tores fortiti ſunt nomina: Servetiani à Mi-
chaële Serveto dicti, qui peregrinum Arianum
dogma ex Africa in Hispaniam, & Galliam
intulit, demum Genevæ captus erroris ſui
tenax vivus crematus Anno 1553. Trithe-

æ à Valentino Gentile, quòd trium in Di-
vinitate perſonarum locò Deos totidem pro-
fiteretur. Hic Bernæ Helvetiorum An. 1565.
capite plexus pertinaciæ pœnas dedit. Da-
vidiſtæ à Georgio Davide, Baſileæ A. 1558.
flammis exuſto. Sociniani denique à Lælio,
& Fauſto Socinis, quorum ille Samosate-
num ab orco revocatum Pelagio ſociavit,
hic Lælii doctrinam Baſileæ à Sebaſtiano Ca-
ſtilione explicatam audiens in eandem abiit
ſectam.

Servetus inter varios ſuſcitatae hæreſeos
alumnos fideliorum cæteris nactus eſt Geor-
gium Blandratam, Pedemontanum, qui è
Ticinenſi ſacræ inquisitionis cuſtodia Gene-
vam primùm, inde in Helvetiam, Germa-
niam, Poloniam, demum in Tranſylva-
niam elapſus artis medicæ beneficiò, ac Pe-
trovichii ope in aulam Joannis Sigismundi
etiamtum adolescentis penetravit An. 1551.
Glãm primò quidem irreperat ob Iſabellæ
Reginæ metum, atque adeò ipſius Soly-
manni Turcarum Imperatoris, qui id tem-
poris Joannem Sigismundum in ſolium
Tranſylvaniæ reponens, novis religionibus
pacem turbare ſolitis aditum præcludi om-
nino juſſerat: iis verò extinctis liberè adeò
peregrinum dogma ſparſit; ut Proceres,
ipſumque Sigismundum non modò ad pa-
troci-

trocinium apertè suscipiendum, verùm eti-
am ad doctrinam palàm amplectendam in-
duxerit.

Sic Arii redivivus error in Transylvaniam
est invectus, cui Blandrata facturus accessio-
nem, Faustum Socinum Basileã evocavit
Anno 1560. Paulum verò Aleiatum, Gen-
tilem, Sylvanum cum non paucis è Calvi-
ni secta ad Arii dogma traductis socios er-
rorum nactus assumpto Unitariorum nomi-
ne, quòd Arii memoria exosa foret, jus
Typographiæ, ac scholarum Albæ-Julis
obtinuit, cui ab An. 1560. præficebatur Pau-
lus Julianus. Conscripta protinus adversùs
sanctissimam Trinitatem volumina, corru-
pti sacri codices, & varias in linguas non
sine mendis conversi Ungaricam præsertim,
ut viritim à populo legerentur, Ariique
virus facillimè ab incautis aureo sacrarum
literarum calice propinatum biberetur: Ty-
pis editi, præfixò Joannis Sigismundi no-
mine vulgabantur. Nec spem fefellerunt
novatorum molitiones: ut enim nihil de
mobilis fidei hominibus Arii lepra infectis,
nihil de Calvinis affectis in ejus dogma tra-
ductis, nihil de cæteris urbibus illius opi-
nionem imbutis dicam: adeò nova hæc secta
Claudiopolim occupaverat, ut è Lutherana
in Arianam abierit, æque Saxonicarum urbi-

um

um numero, surrogato Szász-Várasino, de-
leta sit. Ipse quin imò Transylvaniæ Prin-
ceps, & ab ejus consiliis constituti (ut re-
fert locupletissimus rerum Ungaricarum scri-
ptor Istvanffius) Nicolaus Chaquius, Sta-
nislav Nisovius, Joannes Salancius, Gaspar
Bekessius, penes quos summa rerum erat,
Blandratæ dolis circumventi Ariane sectæ
non tam fautores, quàm complices sunt
effecti.

Gravissimis interea Divinum Numen ab
iis laceffebatur convitiis, nec deerant, qui
fese ferrò & igne Trinum è Transylvania
DEUM exacturos ore nefario affirmarent.
Ausus etiam Anno 1570. Albæ Julis sum-
mæ inter suos authoritatis Franciscus Davi-
dis reos criminis pronunciare, quotquot hu-
mani generis Redemptorem DEI Filium in-
vocarent, non secus, ac qui DEI Matrem,
aut SS. Petrum, & Paulum obtestarentur.
Verùm triumphavit de conviciatore DEI Fi-
lius, impudentiæ condemnatus Deveni in
arce carceris miseris, ac sordibus confectus
animam Arii labe inquinatam exhalavit.
Joannes quoque Sigismundus paucis mensi-
bus à Davidis Unitariorum (ut vocant) Su-
perintendentis obitu, neutiquam revocatis
sancitis, quibus immissa in Transylvaniam
Lutheri, Calvini, Ariique evangelia tole-
randa

randa præceperat , longis conflictatus doloribus , qui suspicionem veneni porrecti creaverant , nullò ferè familiarium admisso in conspectu Blandratæ , Hagymasii , aliorumque Arii sectatorum Albæ-Julie cælebs obiit Anno 1571. cum annum ætatis complisset primum supra tricesimum. Corpus Ariano ritu ad D. Michaëlis delatum in marmoreo sepulchro conditum est. Ita cum eodem hæredis experte stirps Zapolyiana interiit , *hæcque est Transylvania* (Mathiæ Milefii sunt verba) *errorum omnium nidus , & domicilium.*

Principem secutus est medicus Blandrata A. 1588. qui , nescio quid horrendum inclamans cum accurrenti nepoti Religioni Catholicæ addictissimo vocem , & animam intercludere conatur , ab eodem senex capularis folliculò sabulis plenò , qui fortè aderat , interficitur.

Respirare ab horum obitu sub Catholicis Principibus Stephano , & Christophoro Bathoriis videbatur Transylvania , accita Jesu Societate eò potissimum consiliò , ut renascentis sectæ incendium extingueret. Verùm magnam paucis post annis vexandæ religionis facultatem dedit infirmus admodum Sigismundi Bathorii animus , eo præsertim tempore , quò Moysen Siculie Prin-

Principem Arianum auxilio contra Rudolphum Cæsarem vocavit. Is enim mox ab abdicato Sigismundi Principatu patentibus portis ab Ariano Magistratu Claudiopolim admissus ea lege , ut de Societatis Collegio civium arbitrato statuere liceret ; domicilium , ædemque sacram antiquò in DEI Filium , ejusque defensores odiò incensorum Arianorum immanitati cessit. Primus eorum furor in templum se effudit , ubi , maledicè prius confixa linguâ , deturbata DEI paræ , Divorumque simulacra , eversæ aræ , in Sanctum ipsum Sanctorum sacrilegæ injectæ manus , mysteria sacrosancta nefario pede conculcata. Non tulit execrandam impietatem ædis sacræ Custos Emmanuel Niger , quam dum in medium irruens furentium agmen cohibere conatur , impactam fronti securim excipiens , & plumbea glande transfixus occumbit. Felix morte sic oppetita , dum Christi divinitatem , & cælestis mysterii veritatem propugnat. Nec solus Arianorum furorem excepit Niger : à templo iam collegium convolantes hos credunt , illos vulnerant , cæteros maledictis laceffitos , æquatis solo testis exturbant , stolidè gloriantes plurimum Deorum cultores urbe sua pulsos.

Sed non impune scelus Arianis stetit : Moyses duplici prælio victus in acie cecidit,
Clau

Claudiopolis tertio post mense, quam in hostium potestatem venerat est recepta, Senator nefarii author foederis ex infelici arbore suspensus, everfarum denique aedium loco alia in urbe domus Societati data, sacrilegi in carcerem coniecti, quos egregie ultus est P. Joannes Argentus Praesidis Provinciae Societatis JESU vices gerens; evicit enim apud Georgium Bassam Belliducem Caesarem, ut omnibus parceretur. P. vero Majorius Collegii Rector induci nunquam potuit, ut sicarium a quo gravissimum vulnus acceperat, quamvis probe cognitum indicaret.

Variis exinde vicibus Arianis secta in Dacia excepta, & sub Principibus quidem Austriae nunquam non infelicissimis, plerumque alias secundis. Statim certe a subiecta Rudolpho II. Transylvania Anno 1603. diffugientibus Claudiopoli Arianis rediit sua Catholicae Religioni libertas, restitutum augmentum Divi Michaëlis Templum, publico, privatoque religionis usu Arianis interdictum. Ab anno vero 1605. quo ad Principem heterodoxum devoluta est, amicam semper fortunam experiebatur, donec post continuam duodecim ejus sectae Principum seriem victricibus Aquilis LEOPOLDI I. gloriosissimi Romanorum Imperatoris cessit Anno

1687.

1687. Tunc enimverò alterum quoddam religionis diluculum diuturnam noctem excepit, quod non mediocre sub Augustissimis Magni LEOPOLDI Magnis Filiis JOSEPHO & CAROLO lucis accepit accessionem, adeò; ut quam si non superiorem parem certe reliquis in Dacia receptis religionibus intuebamur, minimis hodie pollere viribus experiamur. Et spem facit invicta Augustissimi Principis, quae longæva sit, Fortitudo & Constantia, ut fugatò Ariò sua DEI Filio redeat reverentia, & plenior orbi Dacico meridies illueat.

§. VIII.

Initia & progressus Calvinianorum in Dacia:

JOannes Calvinus Novioduni in Picardia natus Anno 1509. ubi ætate adolevit, ad condiscendas humaniores literas Parisios missus novas opiniones a Roberto Olivetano hausit, Bituricis verò, quò ad comparandam Juris Civilis, ac lingvarum cognitionem abierat, familiaritate Melchioris Volmar mentem amplius erroribus imbuit, sacro demum Canonorum Collegio adscriptus diuturna inter Lutheri cum Zvinglio dissidia, novas elucubravit institutiones, vel

po-

potiùs antiquas congeffit, quas gallicam in
lingvam conversas Francisco I. Regi Chri-
stianissimo inscribere veritus non est. Parisiis
detectis molitionibus è supremi Magistratùs,
ad tuendam avitam religionem, novas ve-
rò abolendas intentissimi manibus linteorum
beneficiò elapsus Engolismum se recepit, in-
de in Germaniam excurrit, quem ubi Era-
smus de controversis Religionis quæstioni-
bus differentem audiit, ita de eo vaticina-
tus fertur : „ Video quòd juvenis iste pe-
riculosam parturiat pestem, quæ aliquan-
do magnam in Ecclesia pariet perturba-
tionem. Pictavium subinde digressus, di-
scipulos (ut proni ad res novas amplecten-
das mortalium sunt animi) è Juris Docto-
ribus, aliisque levis animi hominibus co-
piosos nactus est; quos inter non defuere su-
perstitiosè adeò novæ doctrinæ addicti, ut
abdicatâ, quam gerebant provinciâ, quadam
velut jurisjurandi religione semet obstringe-
rent ad eam latiùs in regnis ac urbibus, in
vicis ac oppidis disseminandam.

Horum è numero cujuspian operâ Calvi-
ni hæresim circa Annum 1552. in Transyl-
vaniam irrepsisse non vana vel inde est con-
jectura, quòd errorum Lutheranorum mi-
nistri concilium ea tempestate celebrârent,
cujus inter statuta Sacramentariorum (ita
Cal-

Calvini asseclas vocitabant) art. 4. his ver-
bis meminerunt : „ De articulis controver-
sis contra Pontificios, Sacramentarios, Ana-
baptistas, Anti-Trinitarios, & similes ve-
ram sententiam ostendant, ac testimoniis
confirment. Unde non obscure conjicias
Sacramentariorum sectam circa annum 1552.
quò synodus illa celebrata est, in Transyl-
vaniam penetrâsse. Novatorem verò, cu-
jus operâ est invecta, monumentis dudum
consignavit Florimundus Raymundus L. 4.
c. 2. „ Non multò post multiplicatos (in-
quit ille) Anti-Trinitarios Gallus quidam
nomine & natione Calvinismum apporta-
vit, adjutus à Mathia Deneio, & aliis
quibusdam excucullatis Apostatis.

Majorem cæteris ruinam avitæ religioni
intulit Petrus Melithus, qui religiosa pri-
mùm instituta secutus, deinde à Catholicis
desciscens, sacris Debreczini, urbe Calvino
totâ Ungariâ maximè obnoxia errorum præ-
conem, & reformati evangelii Præsidem
(Superintendentem vocant) aliquamdiu ege-
rat. Inde Transylvaniam petens majorem
brevi Ungarorum, atque Sicularum partem
Calvini dogmate imbuit, in ejusque partes
callidè traduxit.

Copiosa inter hæc in Ungaria procreve-
rant zizania, quibus ut insignis Novatorum
G
fau-

fautor Petrovichius Transylvaniam fecundaret, Martinum Kalmansehium gnavorum seminatore induxit Anno 1557. Controversam illico de salutari lavacro doctrinam vulgare, veterem sacro fonte abluendi ritum abrogare, nova ratione baptismo initiare. Fertur in publica urbis via his à vera sacri lavacri norma longè alienis verbis aquâ lincti infusâ infantes abluisse: *Hæc est libertas Christiana.* qua de re videre licet Haerum de Transylv. Eccl. L. 4. Nimirum ut religionis reformator ex vero audiret veterem, & jam iade ab Authoris Christi, Apostolorumque temporibus receptum sacrorum morem innovare oportebat. Non minori de sacro-sancto Eucharistiæ mysterio palàm novum dogma seminabat, damnamdam alterius speciei prohibitionem, panis verò & vini conversionem omnino non admittendam pronuncians. Et hæc quidem, horumque similia per Kalmansehium jacta fuere novæ doctrinæ semina, quæ tamen, ne radices egisse, nedum in sementem excrevisse videre potuit An. 1558. morte extinctus. Hanc, ne ruborem novatoribus inducam, habeantque, cur sincero scriptori succenseant, silentiò potius involvendam duxi. Si quem tamen Kalmansehii errores, mortisque rationem legendi cupido incellit, scripto-

scriptorem adeat Lutheranum Georgium Haerum Annal. Eccl. Transylv. L. 4.

Varia deinde variorum è Calvinii affectis studio enata opiniones, quæ regni Primoribus à religione etiam Catholica alienis occasionem præbuere, ut de perturbata regni tranquillitate publico in confesso cum Joanne Sigismundo exposcularent. Audiit Princeps suorum querelas Procerum, & ne deinceps audiret, An. 1564. his per Blandratam suam (egregium scilicet Fecialem, qui nuper inimicam paci doctrinam in Transylvaniam invexerat) personatum Enyedienſe concilium convenit:

„ Joannes II. Dei gratiâ electus Rex Un-

„ gariæ &c. in præſenti ſynodo Enyedienſi

„ conſtitutiſ salutem & favorem. Delegavi-

„ mus ad præſentem ſynodum cum pleo-

„ maadato, & authoritate noſtra hunc præ-

„ ſentem noſtrum Excellentiffimum Ge-

„ orgium Blandratam Doctorem noſtrum

„ phyſicum virum gravem, eruditum & in

„ ſacris literis non mediocriter verſatum, ut

„ colloquiis, & differentiis veſtris de *Cena*

„ *Domini*, conciliandis interſit, & univerſas

„ rixas vergentes in civiles tumultus, ac di-

„ ſſiones in ipſa ſynodo pro viribus ſeda-

„ re, & compeſcere ſtudeat, atque hæc oc-

„ caſione odia, injurias, contentionesque in-

„ tet eos, qui veterem priorum Patrum
 „ assertionem, & verum iudicium pro ma-
 „ nifesto verbo DEI sequentes præsentiam
 „ Corporis Christi affirmant, ac inter eos,
 „ qui diversam intelligentiam ex verbis cœ-
 „ næ eruunt, sopiantur, & subsidant, ut in
 „ Ecclesia DEI floreat vera pax, & concor-
 „ dia. Statuimus omnino magis è re futu-
 „ rum, si scripto utraque pars suam assertio-
 „ nem proponat; ita enim arbitramur fore,
 „ ut tum iurgia, tum convitia, quæ non-
 „ nunquam ex ineandescentibus hominum
 „ affectibus subnasci consueverunt, tollan-
 „ tur, ac præter offensionem, ac scandalum
 „ infirmorum veritas elucescat. Plura his
 „ de Religionum conjunctione adjecit, quibus
 „ opportunum fore affirmabat, ut secta quæ-
 „ vis virum sibi gravem ac eruditum præfice-
 „ ret, cujus imperio subjecti ritu cuique dog-
 „ mati proprio gubernarentur. Verùm procel-
 „ las opinionum diversitate suscitatas adeò
 „ non exiinxit, ut innata potiùs odia ad im-
 „ petendam religionem Catholicam inflam-
 „ mârît. Remittere hæc paululum An. 1571.
 „ Joanne Sigismundo satis sublato, duorum
 „ innox piissimorum Principum Bathoreorum
 „ auctoritate in favillas penè abire cœperunt:
 „ Nequaquam tamen lustrorum plurium inter-
 „ vallo ita sopiri potuère, quin novas ali-
 „ quando

quando flammæ conciperent, nec medio-
 „ erem Religioni Catholicæ ruinam adferrent.
 „ Nutare hæc iterum sub Sigismundo Batho-
 „ rio cœperat An. 1588. auctis Novatorum
 „ viribus exacta è Provincia JESU Societas,
 „ cui unicè Religionis moles innitebatur: re-
 „ vocata iterum, iterum pulsa, ac (ut quæ-
 „ dam religioni cum regnorum fortuna inter-
 „ cedit necessitudo) crebras inter Reipublicæ
 „ inclinationes florebat una, jacebâtque, per-
 „ turbabatur, aut tranquilla consistebat.

„ Nova demum rebus turbatissimis lux af-
 „ fulsisse videbatur An. 1603. Sigismundo Ba-
 „ thorio in Boëmia vitâ functo. Ab ejus si-
 „ quidem obitu, & Cardinalis Andreae Batho-
 „ rii cæde Rudolpho II. Romanorum Impera-
 „ tori parere iterum cœperant Transylvani.
 „ At Proceres, quibus alienus ab Austriacis
 „ erat animus, spes lætissimas brevi succide-
 „ runt: pulsò quippe Turcarum, ac sedi io-
 „ forum manu Georgio Basta, qui Provinci-
 „ am Rudolphi Cæsaris nomine procurabat,
 „ Stephanum Botskaium Sigismundi Bathorii
 „ propinquum Calvinii erroribus addictum in
 „ Principem inaugurârunt An. 1605. Hujus
 „ quàm maximè Principis studiò invec-ta in
 „ urbes, universamque Provinciam Calvinii
 „ secta, defensa, ac propagata, continua
 „ deinde successione ejusdem sectæ Principum,

annis facile octoginta Daciam gubernantium ea sumpfit incrementa, quæ tempestate felicissima calamitosissimis succedente Virorum Apostolicorum conatus labefactare potuit, profligare non potuit. Dominatur etiamnum latissimè, Magistratibus decorata amplissimis, ædes DEI, Divorámq; honoribus olim excitatas, dein injuriâ temporum Catholicis ereptas possidet quàm plurimas, alienis denique locuples fortunis receptas inter religiones florentissima clarum posteris exhibet documentum: facilius errores illabi, quàm extirpari.

§. IX.

Ingressus Anabaptistarum in Transylvaniam.

Germanam Anabaptistarum originem fuso dudum calamo Florimundus Raymondus de Ortu, Progressu, & Interitu hæresum adumbravit: nobis aliunde paucula delibasse sufficiat; neque enim copiosius eorum originem explanare, sed qua duntaxat ratione, quove tempore in Transylvaniam irrepserint, institutum est referre. Anabaptistarum errorem (id nominis inditum nonnullis à religione Catholica alienis, quòd ante rationis usuram lustralibus undis ablu-

tos,

tos, sacro iterum fonte initiarent) à Luthe- ro alii, alii à Zvinglio, à Carolstadio denique alii renovatum scribunt Annò circiter 1521. Natales verò ad prima Ecclesiæ reducant tempora, quibus Marcionem, Novatianos, & Donati asseclas salutis aquas iterasse vetustissima testantur monumenta. Illud omni vacare dubitatione videtur: latius eam pestem à Thoma Muntzero, & Nicolao Storchio fuisse propagatam, qui homines agrestes in Germania collectos adversus Principes armarunt, DEum novissimis temporibus novum moliri regnum mentiti, in quo deletis Gedeonis gladiò, quem sibi concreditum affirmabant, impiis (Principes, Episcopos, Magistratúsque cæteros indicabant) soli justis, sanctique regnarent.

Summa pestilentis eorum doctrinæ fuit: infantium baptismum ab humanæ salutis adversario dæmone institutum esse, quare adulta ætate recens tingendos; persuasum quippe habebant, neminem ritè baptismò initiari, nisi qui per se fidem profiteretur. DEI præterea voluntatem somniis, visionibus, inspirationibusque manifestam fieri asseriebant, sacros proinde codices verbum DEI esse inficiabantur.

Primum vesani dogmatis domicilium in urbe Monasteriensi collocatum Anno 1524.

C 4

& Jo-

& Joannes à Leiden sarcinator Batavus Rex à fanaticis proclamatus est. Inde secta in Hollandiam, mox in Angliam & Helvetiam non sine religionis avitæ pernicie transgressa cùm seditiōibus impleret omnia, solum vertere cogitur. Peregrinæ aliquamdiu hæresi Moraviam confinem Ungariæ Provinciā avaritia referavit: ubi coemptis magno ære domiciliis, ac possessionibus rem communem Jacobo Huttero, & Gabrieli Scheldingo procurandam novatores demandârunt.

Etsi verò quieti interea communi è penu viverent, sociorum alibi tumultuantium casibus coërciti; non tamen emissariis caruere, qui vicinis in regionibus dolò ac illecebris fideles irretirent; qua opinor ratione in Ungariam quoque influxerint.

At non diu Sanctorum sedem profanis incolere licuit: pupugit enim nova lues Ungarorum animos, sollicitudinem auxit, studia de avitæ religionis integritate vehementer intendit. Quare collatis Posonii A. 1550. consiliis uno ordinum omnium consensu
 „ quintò locò decrevit: Religio ad pristina-
 „ nam normam redigatur, & hæreses undi-
 „ que tollantur. Et paulò post: Anabaptistas,
 „ & Sacramentarios, qui adhuc in regno su-
 „ persant, procul depellendos esse de omni-
 „ um bonis, nec amplius ullos, aut quem-
 „ piam

„ piam illorum intra fines regni esse recipi-
 „ endos. Pari deinceps fervore in hæreses de-
 „ finitum: Enitendum esse omnibus ut fan-
 „ ctæ Catholica Fides juxta veterum Sancto-
 „ rum Patrum doctrinam ubique in regno
 „ restitatur, avulsis undique hæresibus:
 „ Anno denique 1556. hæc in tabulas sunt
 „ relata: Anabaptistæ omnes intra spatium
 „ quatuor hebdomadarum sub gravissima in-
 „ dignationis Regiæ Majestatis pœna è regno
 „ penitus ejiciantur. Quò demum coacti im-
 „ periò, Ungariam reliquerunt.

Beatior exules fortuna in Transylv. excepit: Fautorem quippe nacti Gabriel Bethleen Transylvaniæ Principem, qui bellica inter dissidia contentione sumã Angelicã Ungariæ Coronã exambiens, posthabitis Ungarorum statutis, asylum nova hæresi infectis aperuit, ob eximiamque artium illiberalium notitiam in oppidis Vintz & Borberek, uno ab Alba-Julia milliari distitis domum ac fundos assignavit, quos etiamnum nidos erroris sui tenacissimi incolunt, propugnântque.

§. X.

Sabbathariorū in Transylvania origo.

A Nabaptistis Sabbatharios subjicio, sic dictos, quòd neglectã diei Dominici reve-
 „ ren-

ventiâ, sabbathum Judæorum more colant, suillâ non vescantur, eò insuper infames, quòd uni DEO Patri divinos præstare honores videantur. Horum sectam sæculò xvi. ex superiore ortam scribit Jacobus Gvalterius in tabulis Chronographicis. Quando in Transylvaniam irreperint, incertum est: illud certius; diu eos in obscuro latuisse, mutato subinde ritu, quòd futurũ exilium suũ præfagirent, externo quodam cultu Dominicum diem celebrâsse, sui unâ sabbathi superstiosè observantes. Atque ut nullus quantumvis apertus error unquã extitit, qui Propugnatores è primoribus non nancisceretur; hic quoque defensore habuit Pectum Transylvaniæ Cancellarium, qui execrandi eorum dogmatis studiosus, mortem in ejusdem confessione voluit oppetere. Extant etiamnum pauculi in Sede Marus, & Udvarhely eò cæteris infeliciores, quòd Evangelicæ veritatis luce neglectâ, quam duorum è Societate JESU sacerdotum operâ, ejurata veteri superstitione complures Anno 1719. aspexerunt, suo in errore obstinati perseverent. Qua verò ratione novatores hos neglecta traditionum autoritate Calvinianæ affectæ jugulare valeant, non abs re queri potest: eùm Sabbathorum celebratio Divinis in scripturis præcipiatur, Domini

verò diei solemnitas è traditionibus duntaxat constat. Oedipus sit, qui sphingem hanc dissolvat.

§. XI.

Armenorum in Transylvaniam adventus, & ad Religionem Catholicam conversio.

ANNUS à Virginis partu 1669. agebatur, quò seditione adversus Ducem Moldaviæ Principem exorta ad oppugnandam munitissimam Podoliæ arcem Camenecum Turcæ proficiscebantur. Perculsi eorum metu Armeni, quorum ter mille familiæ, vastatâ Armeniâ, ac solo æquatâ Ani urbe Armeniæ primaria in Moldaviam, plures in Poloniam se receperant; in alpes vicinas profugerunt. Tertium jam in annum per sylvas ac montium juga dispersi errabant, eùm opportunè nonnullis occurrit è re sua futurum, si in finitimum Transylvaniæ regnum profugerent. Gubernabat id temporis jure Principe Transylvaniam Michaël Apafi, qui domicilium extorribus, ac unâ mercaturæ libertatem perquam facilè concessit. Et major quidem eorum pars S. Nicolaum, Sedis Gyergyo locum non ignobilem, minor altera pagum ditionis Csikiensis, amœ-

nō locō situm Szépvizium delegit, Minas Armenorum Episcopus, Schismate jam tum notatus cum Clero, & Magistratu profano Bisztricium, elegantem Saxonum urbem concessit, Görgény alii, ac Ebesfalvam, alii denique Télsalu, Petelye, & quosdam alios Saxonum pagos tenuerunt, Armeno Judici parere iussi, qui Regiis Sedium, quas incolerent, Judicibus obsequeretur.

Unum novis incolis æquō haud ferendum animō videbatur: Cæteris nimirum à Romana alioquin Ecclesia segregatis publico religionis usu indulto, sibi duntaxat templis, sacrisque ritu Armeno obeundis esse interdictum. Orare igitur Principem, sollicitare Clerum Catholicum, Romanæ vel ideò Ecclesiæ opinioni consensuros, nec unquam ab ejus imperio recessuros polliceri, dum sibi, quod orarent, integrum esset. Cessit demum piis Armenorum votis Bartholomæus Szebelébius, qui munus, id temporis, Generalis in Transylvania Vicarii obtinebat, & geminum eis Sacellum in Csiakienfi, ac Gyergyoiensfi ditione attribuit.

Latebant interea non tam vulgi pertinaciâ, quàm doctentium, ac curionum penuriam errores perniciosissimi, nec qui eos populo eximeret, Episcopo, Cleroque Schismate infectis reperiebatur. Donec An. 1684.

Oxen-

Oxendius Verzirescus post novatam in Urbano Collegio sacris, profanisque scientiis decem & quatuor annis operam, ac ejuratos in Palatio sacri officii Armenorum errores Sacerdotio insignis reverteretur. Quem dum memoro, fœcunda illico laudum seges sese mihi aperit, unde meritam ei texerem panegyrim, nisi alienum id ab instituto ducerem. Quæ tamen in rem nostram faciunt, paucis attingam. Hic ille est Armenorum Apostolus, de quo non immeritò dubitaveris: Majorésne in popularium suorum conversione labores exantlarit, an calamitates sustinuerit? Enimverò ut Armenos ad imperium Romanæ Ecclesiæ revocaret Oxendius, nullus labor tam arduus, quem non appeteret, nullum tam anceps extitit periculum, quod perhorresceret. Ex adverso verò quis facile edicat? quot injurias ac opprobria tolerarit? quibus calumniis, ac maledictis laceffitus sit? quibus incommodis conflictatus? nihil ut prorsus abesset, quin miserrimus & esset, & diceretur. Quadrienniò penè integrò strenuus in vinea Domini operarius solos messuit patientiæ fructus, quorum uberem satis campum Minas Episcopus cum Clero, cæterisque Armenis hæresi ac schismate inquinatis aperuit. Ut enim nihil de latis in eum

cen-

cenfuris , nihil de calumniâ dicam , quâ Regni passim , & Religionis perturbator circumferebatur : Bistricii dum ageret , parum aberat , quin immani lapidum vi à suis obrutus alter pro Christo Stephanus occumberet.

Verùm lætiora brevi tristibus his successere , & Divinâ miserante clementiâ spinæ istæ rosas germinârunt , dum Apostolicis Oxendii laboribus pravum dedoctus schisma ex infensissimo Romanæ Ecclesiæ hoste gnavus propugnator evasit Minas. Majori eidem futurus emolumento , nisi post dictum coram Cardinale Pallavicino Nuncio id temporis in Polonia Apostolico fidei Sacramentum in Transylvaniam redux lethali correptus morbo feliciori , quàm vixerat , coronide vitam hanc mortalem terminâisset. Major exinde continua Oxendii prædicatione Cleri , populique Armeni Religioni Catholicæ facta accessio , qui ut suam in Sedem Romanam contestarentur observantiam ; Eliam Sacerdotem Armenum cum octo aliis Leopolim ad Nuneium Apostolicum ablegârunt , ubi annuente Cardinale Cantelmo , Pallavicini successore coram Archi-Episcopo Leopolitano Vartano Hunariano totius Armenæ nationis Daciam incolentis nomine fidelium cœtui aggregati perennem Roma-

no Pontifici subjectionem jurejurando promiserunt. Literas etiam ad Innocentium XI. Summum id temporis Christi in terris Vicarium , exarârunt , quibus ut Armenis novello Ecclesiæ germine , fidelium Pater bene precaretur , & Oxendium de se quàm optimè meritum Episcopali honore insigniret , imis precibus exorârunt.

Audiit vota filiorum benignus Pater , & largam impertitus benedictionem , Oxendium Aladiensem Episcopum in Hybernia , & Apostolicum Armenæ Diœceseos Vicarium pronuntiavit.

A susceptis statim Episcopalibus insignibus Sede Bistriczii fixa , suas egregiè sustinebat partes , nec ritu solum Armenico , verùm etiam Latino ab exule Transylvanorum Episcopo rogatus , Antistitis religiosissimi munia plurimo cum animarum emolumento exercebat. Sed en , dum ita pro salute gregis Domini Præsul vigilantissimus excubat , vincus pro DEO , pro Cæsare , pro Religione in Turciam abducitur : ubi triennium integrum iis conflictatus miseriis , quas barbari Christianis inferre solent , libertate demum donatus est. Laudavit Oxendii virtutem proborum æstimator æquissimus , Imperator LEOPOLDUS , ac in Præsulem DEO , Cæsari , Religioni fidelem augustos contesta-

staturus favores jus extruendæ Armenopoles in Transylvania petenti concessit. Probat quoque digna tanto Cæsare Coniunx Eleonora, & Episcopalibus ornatum indumentis Viennâ dimisit. Extant ea hodie in Armenopoli, & luculentum Augustissimi in Oxendium. Armenamque gentem favoris exhibent monumentum.

Oxendius in Transylvaniam redux locum ædificandæ urbi ad Samos-Ujvarinum delegit, cuius ipse fundamenta jacturus domum erexit, quæ deinde in ædem consecrata pio etiamnum fidelium cœtui sacra Catholica obeunti servit. Alii subinde aliunde, Biztricio præsertim, pristina relicta statione, ac excussò Saxonum jugò, eò commigrarunt, cœptamque urbem ædificiis ornarunt, populò auxerunt, fortunis locupletarunt. Consummatam paucis post annis vidit Oxendius, quæ demum ut liberis, Regiisque Daciæ urbibus accenseretur, favore, promissòque Magni Cæsaris LEOPOLDI fretus Viennam concessit, ubi dum popularibus suis, quos antè svavissimo Christi jugo subjecerat, libertatem procurat, conatui suo non sine veneni porrecti suspicione immoritur.

Præmaturus Oxendii obitus turbarum aliquid Armenopoli excitavit. Ut enim facile

le ad pristinos errores defluimus, nisi malorum radices evellantur: seu perverfarum opinionum virus reapse non ejecerint, seu curatorum negligentia, gentiliùmque recens ex Armenia, & Moldavia advenientium persuasione seducti Catholica rursus odisse sacra, & priscarum commenta opinionum amplecti ceceperunt. Curio ipse Armenopolitanus etsi non apertè ab Ecclesiæ Romanæ communionem recesserit; veteri tamen ritu geri omnia patiebatur. Quod ubi integerrimo Transylvaniæ id temporis Antistiti Georgio Martonio, cui ab Oxendii obitu Armenorum cura concredebatur, innotuit: sensit enimverò extremum gentis Armenæ discrimen, & ne sua sub ditione desiperet, quæ sub Oxendio sapere cœperat, virum eorum numero Catholicis ritè imbutum sacris, cerimoniarum probè gnarum Michaëlem Theodorovicium Sacerdotiò initiavit. Nihil is, quò populares suos ad Ecclesiæ auctoritatem revocaret, intermisit, grande operæ pretium relaturus, si par labori fructus respondisset. Sed gravius jam malum fuerat, quàm quod medelammitteret. Armenopoli proinde exactus, ac temporì cedendum ratus Romam contendit, ut Religionis Orthodoxæ progagandæ, suorùmque ad frugem revocandorum studium, quod

quod nequibat suā , Romani Pontificis auctoritate prosequi fas haberet. Majoribus inde animis , Apostolicis etiam instructus literis , evolutō nondum bienniō in Transylvaniam redux meliore loco Armenorum res constitutas reperit. Occupatis quippe Sacerdotis Romā missi nunciō nonnullorum animis, plus aliquanto Summi Pontificis auctoritati tribuere , & quam nondum penitus erga Romana Sacra reverentiam exuerant , sensim cœperunt reparare. Accessit matorum sacrorum Armenopoli Curatoris obitus , cujus cōventiāne dicam , an remissione Armenorum vacillare cœpit constantia. Huic enim vitā sancto ut egregia Theodori Danielis , & Salomonis Thodorii operā quorum perennis vel ideō apud posteros erit memoria , in munere successit Michaël Theodorovicius : tota brevi Armenopolis , rejectis iterum vanarum superstitionum tenebris , Romanæ sese reddidit Ecclesiæ. Illud hodie felicitatis consecuta , ut neminem in ea civium reperias , si unam aliāmvē inveteratæ superstitionis mulierem excipias , qui ad cœtum rectē sentientium non rediisset. Digna proinde eā honoris prærogativā , quam illi Augustissimus Imperator CAROLUS VI. impertiit , dum liberæ , Regiæque civitatis nomine , ac privilegiis decoravit. Dudum
id

id meditabatur Oxendius , at nonnisi Anno 1723. operā Apostolici per Transylvaniam Missionarii Minas de Baron , & nonnullorum Armenorum studiō est confectum. Quos inter non postremō censendus locō est magnum suæ gentis decus Theodorus Daniel , qui pluribus annis supremum in Transylvania Armenorum Judicem egerat , quique consilium Armenis è Moldavia profugis in Daciam veniendi suggesserat , & primus deinde eorum genti nobilitatem , ac indigenæ nomen intulit.

Armenopolitanorum exemplum secuti cæteri , religionem passim amplexi sunt Catholicam , & quotquot ferè è Moldavia , ipsaque Armenia etiamnum adveniunt , veteri abdicato errore fidem Orthodoxam amplectuntur : ut proinde jure hodie devotibus Daciæ populis Armeni accenseantur.

§. XII.

Origo Bulgarorum in Dacia, & facta per eos Religioni Catholica accessio.

VARIAS inter nationes , quas Transylvania sinu excepit suo , firmam quoque Bulgarorum gens obtinet stationem. de qua paucis ad institutum pertinet meminisse. Regionem in Bulgaria turcicō quamvis
op-

oppressam jugo, Christianis tamen addictam
sacris ille solus iverit inficias, qui rerum tam
ignarus est peregrinarum, quam gnarus sua-
rum. Quatuor ea complectebatur urbes, sin-
gulas Monasterio Ordinis Seraphici insignes.
Cziprovacz earum prima nuncupabatur, au-
gustô Virginis in Cœlos assumptæ templô,
Religiosorum D. Francisci cœnobio, Archi-
Episcopi denique Sardicensis sede nobilis, cu-
jus Diœcesis uni Romano Pontifici subicie-
batur. Thaumaturga eô locô Virginis DEI-
paræ icon, sacro prædives apparatu, fide-
lium patebat venerationi, cujus ad spectacu-
lum ipsi adeo naturâ & moribus barbari fre-
quentes accedebant. *Copilovacz* alteri nomen,
æde & ipsa Principi Apostolorum sacra con-
spicua, hoc cæteris felicior, quod incolas
haberet Arnautos nulli unquam hæresi ob-
noxios. *Zelzua* tertia, aliàs Ferrara: quar-
ta demum *Kliszura* hæc Angelorum Ante-
signano Michaëli, illa Divo Alexandrinorum
Antistiti Marco sacra.

Opulenti has urbes ad annum usque 1688.
Bulgari, & Arnauti negotiatores incolebant,
quô gloriosis LEOPOLDI I. Romanorum Im-
peratoris armis, ereptô Turcis Belgradô,
quatuor Arnatorum Centuriones Copilova-
ezio egressi, Friderico Veterani armorum
Cæsareorum Præfecto Ungarorum Turcis fœ-
de-

fœderatorum Ducem Emericum Tökôlium
aggressuro sese conjunxerunt. At continuo
Turcis proditi, & Pozaroviczii intercepti in-
potestatem Imperatoris Turcarum devene-
runt. Suam cæteri prævidentes depopulatione
cum uxoribus & liberis, cunctaque re vena-
li, relicta veteri statione, in Valachiam Trans-
alpinam, per occultas palantium Tartarorum
insidias, multis suorum amissis, sunt dila-
psi. Profugum gregem sacra Religiosorum
D. Francisci corona stipatus secutus pastor,
Archi-Episcopus Sardicensis, in hostium incidit
manus, à quibus malè verbis, & verberibus
acceptus, sacerdotalibus insuper exu-
tus ornamentis, ac vili tectus lacer-
nulâ ad exercitum pervenit Cæsareum,
cui opportunè sub initium Anni 1790. è Va-
lachia egredienti cum suis comes factus, Du-
cibus Maria de Pace, & Donato Heisler ab
Heidershein in Transylvaniam inductus est.
Alebatur is postea Cibinii cum aliquot ex
Ordine Seraphico Deo dicatis viris impensis
ac munificentia suprema per Transylvaniam
rei bellicæ Præfecti donec vitam hanc mor-
talem æternâ commutâset. Corpus Albam-
Juliam delatum honorifico ibidem funere
cumulatum est.

Bulgarorum verò coloniarum per villas, ac
pagos quosdam distributæ debebant in Tran-
sylvania ad an. usque 1700. diploma deinceps
de

de impetrarunt, quò Vinczii desolati prope Albam-Juliam oppidi, in emporium erigendi sedisque perpetuè ibi collocandæ Leopoldus Imperator potestatem fecit. Missus etiam à sacra Congregatione de fide propaganda Bulgarus Sacerdos Christophorus Peichich hodie sacri Csanadiensium Canonico-rum Senatus columnen, qui dispersos multo labore populares collegit, ac Vinczium deduxit.

Respirare hic paululum à metu, brevi etiam duorum è Bulgara gente Pauli Katalemichii, & Marci Puenichii auxiliò animum coeperunt erigere; qui servatas à barbarorum direptione fortunas in populares suos rerum omnium inopiã pressos largissimè erogabant, & quã poterant ratione, laborantibus amicis opitulabantur. Ita in suorum providi comoda, salutis quoq; consultũ ibant, viris Religiosis avita sacra procurantibus. Et jam rebus Bulgaricis aspirare fortuna coeperat, cum mutata amicã Reip. tempestate, immani velut turbine eversa iterum sunt omnia atque dissipata. Excitata quippe in Ungaria seditione Transylvaniam quoque depopulante pars in Valachiam Transalpinam abire, pars in munitiora loca, vitam ac fortunas servaturi, recipere sese sunt coacti.

Hac, crediderim, tempestate Albæ quoq;

Ju-

Julia Bulgarorum nonnullos sedem fixisse: ejus rei luculentum est testimonium aedi-cula etiamnum extans cum annexo Religio-sorum Bulgarorum D. Francisci Seraphici do-micilio, ubi Thaumaturga Virginis DEiparæ icon, quam Cziprovaczio profugi abstu-lerant, aureo, argenteoque dives anathema-te asservatur, ac summa populi colitur ve-neratione.

Seditione composita An. 1711. in statio-nem nonnulli remigrarunt suam: cæteri Vinczium temporis, hostiũque injuriis expositum causati, Cibiniam, ac Devam sese contulerunt. Degunt in his etiamnum locis numerosi; eminet verò inter eos ho-die Bibiciorum nomen, ut nobilitatis præ-rogativã, & opibus: ita virtute, ac pro-fusã cumprimis in res sacras munificentia, in egenos liberalitate inclytum. Quibus, ut-pote Virorum Religiosorum fautoribus Bul-gari Religionis integritatem, Divorum de-lubra splendorem, calamitosi vitam, ac fortunam referre debent in acceptis. Sed ne gentis totius laudes prosapia unius circum-scribam commendatione: communis eaque maxima cæterorum cum Bibicis Bulgaro-rum est gloria tot inter adversas vices avi-tæ religionis observantissimos extitisse, nec ullis impetitos calamitatibus ad falsarum opi-

opinionum commenta defecisse. Illud etiam non mediocrem eorum commendationi facit accessionem, quòd fortunas seu à frequenti depopulatione reliquas, seu novo sudore conquisitas erigendis Divorum ædibus, coëmendo apparatusi sacro, sublevandæ egentium inopiæ proximorum emolumento impendant: quod ut ad officium Christo authoratorum maximè pertinere videtur: Ita maximam quoque Bulgarorum nomini conciliat existimationem.

§. XIII.

Ingressus Societatis IESU in Transylvaniam, & varia ejusdem fortuna.

Pontificiò Pauli III. oraculò confirmatam IESU Societatem cum res ab ea gestæ docerent institutam esse reprimendis, qui Ecclesiæ nefarium bellum inferebant, Stephanus Bathorius invitavit in Transylvaniam Anno 1579. cui suprema cum potestate præerat, ut Lutheranis, Calvinianis, Unitariisque sacra & profana miscentibus obsisteret. Invitanti annuit Præpositus per Poloniam Provincialis Franciscus Suñyerus datis decem sociis. Erat Claudiopoli Seraphicæ quondam Familiæ Cœnobium, quod postmodum à dicatis DEO Virginibus habitabatur. Unica ex

his

his tum ætate gravis superabat; insonante enim peregrino evangelio conjugium præstare cœlibatui, vitâ functis nullæ virgines sufficiebantur, ita volente Magistratu. Hæc supremo diei propior per somnium hominum speciem, quales sunt Clerici Societatis IESU sibi visam esse retulit, qui adfuturi, vacuümque non exiguo rei Catholicæ fructu impleturi sint cœnobium. Paucæ abierant noctes, cum aderant PP. Societatis IESU, & voluntate Principis, ac Pontificis in instauratum illud cœnobium, & adjectum templū, in platea quæ *Luporum* vocant inducti sunt. Tum plaudere mulier, & DEO grates dicere, quòd tales viros puellis DEO dicatis sufficeret.

Princeps Stephanus Kolos-Monostorinum familiæ D. Benedicti jam Isabellæ Reginae ætate ereptum, & in fiscum redactum pretiò ex divenditis familiæ Bathoreæ bonis in Ungaria, emit, & novæ hospiti attribuit. Christophorus Stephani frater, & creato Poloniae Rege Stephano Transylvaniæ Princeps adjecit pagos Bács, Jegenye, Kajántó, Tiburcz, Bogártelke, non ademptos ulli per injuriam, nec decerptos è fisco Principum, sed ære proprio coëmptos, ne aliter, quam per summam injustitiam à Societate repeti possent.

D

Pari

Pari liberalitate Albæ-Julizæ, quam hodie Carolinam vocant, Collegium iidem Stephanus, & Christophorus Societati fundaverunt. Probavit hanc Principum munificentiam regnum, cum Tordæ 1599. & Claudiopoli 1581. obirentur Comitibus, & Societatem JESU legitimam Daciæ membrum esse voluit. Ita stabilitam suprema voluntate Rex Stephanus totidem, quot subjungo, verbis Sigismundo nepoti commendavit:

„ Ad te redeo charissime nepos Princeps
 „ Transylvaniæ Sigismunde Bathori. Tibi in-
 „ primis Collegium Claudiopolitanum, &
 „ Albense lego. & committo: quæ Colle-
 „ gia Pater tuus, & ego fundavimus pro-
 „ priis ex facultatibus nostris, sine cujus-
 „ quam injuria. Quæ ita tuearis, ac defen-
 „ das, quatenus animæ tuæ, Patriæque, cui
 „ præes, salus tibi cara est. Non deerunt
 „ porro Arriani, atque inprimis Kolosva-
 „ rienses, qui ea everfa velint. Favebunt iis
 „ Senatores tui omnes, aut Calvinistæ, aut
 „ Lutherani, nec deerunt opportunitati ju-
 „ venes, aut Aulici pariter hæretici, qui
 „ tibi adulantes, proaciter in eos invehen-
 „ tur; animûmque tuum in transver-
 „ sum rapiant: sed si vir es, facile simul
 „ omnibus resistes solâ constantiâ, zeloque
 „ pietatis magis, magisque piis hominibus

COR.

„ contestatæ. * Qui legit intelligat, & Va-
 tem coronatum veneretur, unâque conji-
 ciat putidè mentitum fuisse haud ita pri-
 dem, qui in historia, quam Diplomaticam
 appellat, Stephano Bathorio tribuit episto-
 las; ad PP. de Societate JESU in Transylva-
 nia, quibus monet, ut ab insignioribus,
 quorum rei sint, criminibus abstineant. Si
 enim reos criminum credidisset, ob quæ
 jura fontes furcæ addicunt, qualia bellus
 ille historiographus Stephano de Societate
 innotuisse refert, nonne omnium morta-
 lium facinorosissimus fuisset Stephanus, tam
 nefarios homines ita foveri, defendique ab
 innocente Nepote volens, quemadmodum
 Patriam, & suam animam Princeps curare
 debet? cur locus, ex quo prima earum epi-
 stolarû exempla sunt sumpta, non nominatur?
 cur, ubi legi queant, ne ullum sit dubium,
 non insinuatur? Nimirum de genere illorum
 scriptor is est, qui legibus hominem obse-
 qui non posse, & sive obsequatur, sive
 contrafaciat, perinde esse: Nihil ad ani-
 morum felicitatem præclarè gesta proficere,
 nihil officere quæcunq; flagitia, imò quid-
 quid agamus, peccare nos credunt. Unde
 nec mendacium erubescunt, nec sincerati
 ullus apud eos honor. Comminiscuntur ad

D 2

infa.

* Ita legitur in Testamento Stephani.

infamiam proborum crimina , quæ si per-
svaderi posse desperent , cum Machiavello
acquiescunt providentes , futuros qui dubi-
tent de innocentia illorum , quibus tot fla-
gicia tribuuntur.

E vivis sublatô Stephanô , & Christopho-
rô, Sigismundi imbecillis ætas spem , & con-
silia Unitariorum erexit ad expellendam So-
cietatem. Cui idcirco Medgyesini An. 1588,
denunciârunt aut Societatem , aut Principis
solum dimittendum esse. Fractus his minis
adoluscentulus assensit , ut Societas JESU
regno excedat. Hanc exilii sententiam per
comitia Albensia An. 1595. , & Medgye-
sienfia 1599. retractatam ; quòd libertati
Religionis Catholicæ officeret , & Sigismun-
dus graviter in æquitatem peccâsse , cum
eam probavit , lamentaretur , * Claudiopoli
Anno 1607. , Bistricii 1610. , Albæ-Juliz
1653. A catholicis audaciâ & numerô vali-
diores confirmârunt, adjectâ enormium cri-
minum infamiâ ; sed quæ nulli de Socie-
tate coram Judice objecta , nunquam juris
ordine comprobata sunt. Edicatur enim ,
qui accusatos audivit , designentur nomina,
exprimatur locus , in quo convicti , testes,
indicia , rationes recitentur , quibus patra-
ta scelera in lucem producta sunt. Nî hoc
præ-

* Itâ apertè articulus Comitiorum.

præstetur , æqui rerum arbitri credent , quæ
Societati imponebâtur, malitiosè conficta esse.

Et verò quis credat hæc scivisse . reticuis-
se tamen eos , qui tot infamibus libellis So-
cietatem appetiverunt ? Profectò si alias ta-
cuissent , dum Posonii centenis plures circa
Annum 1674. A catholicorum Prædicantes
in LEOPOLDUM Ungariæ Regem perduellionis
convicti ad transtra damnati , crimina cum
indiciis & testibus typis vulgata sunt ; con-
victos criminum in Transylvania Jesuitas
non tacuissent. Non tacuisset Diplomaticæ
haud ita pridem author historiæ , qui plu-
rimis contra Societatem confictis , dum multa
ab eadē fieri egregiè , non potuit inficiari spe
lucris , & studiô captandæ gloriæ fieri scripsit.

Sed quid ego hæc persequor ? quando So-
cietatis innocentiam Transylvaniæ Princi-
pum , aliorumque virorum illustrium , in
quorum oculis vixit , probant testimonia.
Sigismundus Bathorius , qui metu amittendi
regni , reclamante conscientia in ejus exili-
um consenserat , literis Albæ-Juliz datis 3.
Junii 1589. testatur Jesuitas „ quamdiu in
„ Transylvania vixerunt , probè ac diligenter,
„ sicut vitæ , studiorum , religionis , pietatisq;
„ eorum ratio postulat , munere vocatiônéq;
„ sua functos esse , nec aliam ob causam , quàm
„ quòd regni status & ordines ferre eos nolue-

„runt, discessisse. Alter Sigismundus & Transylvaniæ Princeps genere Rakoczius, qui Acatholicis testis suspectus esse nequaquam potest, „ Patres Societat. JESU ut bonos & „ morum integritate graves viros non ob ul- „ lum delictum, aut notæ alicujus vitium, „ verùm ad instantiam Romanæ & Catholicæ „ fidei contrariam opinionem sequentiũ esse „ in alia loca demigrare coactos, ait literis in testimonium innocentiaẽ abeuntibus datis. Sigismundus & Balthasar Kornisii, Petrus Bánffi de Losoncz, Joannes Kalnoki Clemens Beldi aliique Proceres Catholici iniquissimò Anni 1607. decretò, quantum licuit obnunciantes, legitimè contestati sunt, ne levissimi criminis, cur à piis legitimisque regni Principibus foundationes, privilegia, & confirmationes obtentas de jure amittere potuissent, unquã convictos fuisse.*

Tot clarissimorum Virorum encomiis potiùs, quàm testimoniis, ac innocentia sua consolabatur se se afflicta JESU Societas, nec unquam Transylvaniam plenè deseruit. Levabant dolorem Rudolphus, Mathias, & Ferdinandus III. Cæsares, nec non Joannes Casimirus Poloniarum Rex, qui Sigismundum, & Georgium Rakóczios per submissas literas laudum Societatis plenas, ac Legatos

* Extant hæc 3. literæ in Vienn. Dō. Prof. S. J. Tabul.

rogabant, ne viris bonis tam iniquos suos subditos esse paterentur. Alterò à 1538. quò proseripta est annò eam arcessivit Claudio-polim Sigismundus, tertiò ereptum Albæ Collegium P. Carillio cum geminis Sociis reddidit: placuit nihilominus, abstinere tantisper veste Societatis, & eam induere, quã vulgò Canonici utebantur. Annò denique 1595. sumptò priùs de Proceribus ob initum contra Turcas foedus cum Rudolpho Cæsare in Principem conjurantibus supplicio, Medgyesiensium Comitiorum decretis postliminio juribus, possessionibusque restituit, quæ novis illico ex Ungaria, & Polonia aucta est supplementis.

Annò rursus 1599. inchoatis ab Andrea Bathorio Cardinale Comitibus, in quem Sigismundus Principatum transtulerat, victor in campis Cibiniensibus Michaëlis Valachia Vayvodæ exercitus triumphantis in moerem Albam ingressus Collegium diripuit, at multa statim Societatis laude pristinum in statum repositum est, non diu tamen Patribus quietis esse licuit; nam comissa quinto ab Alba lapide pugnâ, & victò Sigismundò per Bastam, ac Michaëlem, sex à Michaëlis militibus in custodiam pertracti rogos, & necem expectabant, donec catholica Belgarum cohors monitò properè Bastâ eductos carcere

periculo subduxit. Cædes & rapinas, aliâsq; injurias admissis Claudiopolim Anno 1603. Michaëlis Székely copiis, toleratas qua ratione Societatis Patres ulți sint? in historia Unitariorum retulimus; illud peculiare, quòd viceni id temporis è Collegio, lue affatis, Sacramenta, aliâque solatia ministrantes sint extincti.

Anno 1606. Stephanus Botskaius cum auctoritate comitiorum Societatem regnò exturbare non posset, per sese id perfecit. Verùm sensit altero post mense vindicem DEI manum, & instante morte meritò se plecti exclamavit, quòd Societatem Transylvaniâ exturbâisset. Obtinente Principatum Gabriele Bathorio Collegium Societatis JEsu Calviniani occupârunt. Hos illis animos Bathorius faciebat, qui cæsis fugatisque Primoribus Catholicis infectum eorum cruore gladium ad Calvinianum Antistitem misit, admonens, ut hoc exemplò in Catholicos sæviret. Neque tamen, quòd maximè moliebatur, perficere valuit, non pauci quippe latebris tecti mansêre, imò unus in omnium oculis, cui ut à comitiis proscripto amplam remanendi facultatem concederet, Paulus Veselénus Catholicus, Principi in paucis fidus, ac ærarii Præfektus impetravit.

Cum principio Bethleniani regni respirare
visæ

visæ sunt res Societatis. Nam Comititia Anni 1614. gesta Bathorii, & adversas Catholicis Societatiq; leges resciderunt. Bethlenius Monostoriensem sacram ædem, & Societatem Catholicis Anno 1615. solemnī decreto reddidit, advocatis in Monostor, Albam, & Káransebes compluribus è Societate, quos suis impensis non paucos annos aluit. Ejus humanitatem imitatus est Frater Stephanus, & ut omnes imitarentur Principes, sanxit: quòd libertas Societatis JEsu in Transylvania ad unionem sit necessaria. Sic tutæ favore quoque Catharinæ viduæ Bethlenianæ & senioris Georgii Rakoczii ad an. usque 1653. licuit esse Societati. Tum quartò sententiâ Comitiorum proscripta, mutatò solitarum vestium cultu in familiarem Curionibus, varia egit ac passa est, usque ad Annum 1700. P. tamen Stephanus Kornis, hodiernis Excellentissimo ac Illustrissimo Sigismundo, & Stephano Kornisiis Sanguine junctus, donec vixit, à proscriptione nec cultum vestium, nec solum patrium adversus Principis, & Acatholicorum minas mutare unquam voluit, quòd genere privilegiisque nobilissimis Transylvanorum par nonnisi accusatus ac convictus exilio mulctari queat. Is verò nunquam accusatus aut convictus fuit, nec convinci suis cum sociis unquam potuit.

In gentilitio castro S. Benedicti plenus merito-
rū obiit, unde per noctis tenebras, cum per lu-
cem structis undique ab A catholicis insidiis
non posset, totā latē viciniā Catholicis Sa-
cramenta ministrabat.

Firmari cœptō in Transylvania circa finem
prioris sæculi Imperiō Augustissimæ Domūs
Austriacæ, Religio & Societas JEsu in spem
secundiorum rerum erecta est. Gubernatore
comite Georgio Bánffi univesa fere Transyl-
vania summis precibus apud LEOPOLDUM Ma-
gnum institit, ut viros de Societate in Tran-
sylvaniam mitteret. Magnus ipse LEOPOLDUS
Anno 1699. inter cætera imperavit aboleri
omnia, quæ repugnarent æquæ libertati Re-
ligionis Catholicæ cum cæteris : qua cum li-
bertate pugnare statuta de Episcopo Catho-
lico, de Patribus Societatis, & aliis DEO
dicatis viris in Transylvaniam non admit-
tendis declaravit Anno 1702.

Denique nuperis hujus Anī Comitii sum-
mo in id conatu incubuere Proceres Catho-
lici, ut assensu omnium quidquid gestum,
sancitūque est unquam adversus Societa-
tem, rescindatur. His serò, liberaliter tamen
voluntatem suam A catholici adjunxerunt,
& ut æquo cum cæteris jure Societas in
Transylvania vivat, assensū sunt. Dabit ope-
ram Societas, ut neminem unquam nisi
im-

improbos, si qui futuri sunt, hujus volun-
tatis pœniteat, imò ipsis etiam improbis
prosit. Ea regni istius causā præstabit, ex
quibus voluptatem, emolumenta, splendo-
rem capere Respublica, & unusquisque sa-
lutem æternam consequi possit. Catholicis
verò suæ famæ, ac juris vindicibus in om-
nibus meritis ex ministeriis Societatis per
inclytum Transylvaniæ regnum pars erit,
dum in Transylvania Societati degere li-
cebit.

§. XIV.

De Secta Pietistarum, & Indiffe- rentium.

Pietistas quidem non ausim in Dacia ci-
vitate donatos asserere : at Indifferen-
tium, ut vocant, sectam (à quibus Pacifici-
tes non magis, atque ovum ab ovo differ-
runt) paucis abhinc annis clam in eam ex
Imperio irrepsisse, quam mirari, tam do-
lere non sufficio. Cum enim in comperto
sit, nullam prædictarum sectarum venire in-
censum, seu receptarum, seu toleratarum
religionum, quis quæso inficias ierit, secta-
tores ejus patriis procul finibus arcendos,
ac ad extremam usque Thulen relegandos,
ubi pro voto suo, velut in Pathmo digna-

enthusiasmis illis , scilicet Apocalypticis , vanisque Morphei illusionibus è proprio cerebro enatis pasci , oblectarique possint. Et tamen , proh dolor ! utinam non sint , qui omnem moveant lapidem , ut operâ suâ confectum esse , quod optant , gloriari possint ! tam latè nimirum Indifferentium sectam palmites suos extendisse , ut quod olim de Arij temporibus dictum , id ipsum nobis ingemiscendum sit : Daciam ante se Indifferentem mirari , quàm talem esse se sentiat.

Cui malo ut ab iis , quorum interest , tempestivè obviam eatur , cæteri verò etiam sibi omnes ab eo , velut pestifera lue cavere possint , operæ planè pretium censuimus , vivis eorum sectam coloribus depingere. Quia verò Indifferentibus , & Pacificantibus in nonnullis cum Novatoribus , quos Pietistas vocant , convenit , & vel in eo maxime , quòd ut hi , ita illi in Romanam Sedem , & Ecclesiam probris , ac convitiis pro libidine grassentur , in aliis verò quibusdam disconvenit , placuit & de Pietistis paucula præmittere.

Pietistæ proin explodunt quidem fidem mortuam , id est fidem sine operibus , à Luthero adstructam , sed cum ea omnia simul Sacramenta , ipsúmque etiam suò modò Ba-
ptis-

ptismum. Rident Hierarchiam Ecclesiasticam , Sacerdotium , Sacrificium Missæ , quod compendium idololatriæ , & abominationem vocant. Vilipendunt Religionē , seu cultum Dei externum , nec opus habent verbò Dei scriptò ; cùm quilibet eorū existimet ipsum Spiritum sanctum sapientiæ fontem omnia sibi suggerere. Explodunt inanem Lutheri fiduciam , nec secus justitiam imputativam : sed longè acerbius , crudeliusque dilaniant Catholicorum spem , quam in Sacramentis reponunt. Opus operatum , abominandum Pietistis nomen , sine cachiñis , ac sibilis vix unquam proferri patiuntur : Ipsi fiduciam omnem in intima cum DEO , & Christo conjunctione , ipsos , suò quidem judiciò , vivificante , & animante , nec non Spiritu sancto ipsorum corda , animasque inhabitante reponunt. Sùntque ex iis , qui sibi persvadent se non tantùm impeccabiles esse , sed etiam beatos actu , Deoque ferè instar Cælitum perfrui. Opera bona quod attinet , urgent quidem eorum exercitationem ; negant tamen ea vel esse meritoria , vel credentibus salutaria. Liberum arbitrium variis erroribus explicant , gratiam , quam vocamus *actualem* omnem impiis negant , *habitua-*lem verò sæpe cum lumine gloriæ confundunt.

Ad hæc quô animô ferantur in Catholicam Ecclesiam testatum abundè faciunt, cum quidquid in buccam venit, exuta fronte in summum Ecclesiæ Pastorem effutiunt. Quem jam Anti-Christum, jam hominem peccati, jam filium perditionis, perditum omnino, & omnia perdentem appellant, qui adversetur omnibus, extollâtque se super omne id, quod dicitur DEUS. Papæ certè Pietistis est Bestia Apocalyptica, quæ seduxit omnes populos, quæ jus dicit, imperâtque Regibus terræ, quæ persequitur sanctos, & mulierem amictam sole. Ecclesiam Romanam censent esse meretricem illam Babylonicam, Matrem abominationum, & fornicationum. Missionarii ab iis habentur pro spiritibus illis immundis ranarum instar in quatuor orbis partes emissis, ut congregent Reges ad prælium Omnipotentis DEI. Concilium Tridentinum apud eos non aliter audit, atque officina errorum, ac abominationum. Quidquid deniq; Joânes Apocalypticus, quidquid suis in Epistolis Paulus de Anti-Christo vaticinati, id omne in unum velut fascem collectum in Cathedram, & Ecclesiam Romanam conjiciunt.

Novissimè porrò reperti, quos ab Orthodoxa fide alienos cum pudeat seu Lutheri, seu Calvinij, seu denique Arii doctrinæ subscri-

scri-

scribere, novam fidei ineunt rationem, totique in eo desudant, ut religiones omnes inter se concilient, si unam Romano-Catholicam excipias, cum qua cæteras conciliari posse, vel ipsi inficiari debent; cum nulla lucem inter & tenebras intercedat necessitudo. Hi ergo tecti quadam pietatis specie miram sibi auctoritatem arrogant docendi novatorum recentiorum errores, qui nec religioni Orthodoxæ, nec ulli sectæ ab hac alienæ convenient. Frequens illis in ore pacis nomen, pacem inclamant, plenisque buccis crepant, laceram se inconfutulis vestimenti Christi sarturam resarcire, quam tamen ipsi miserum foedumque discerptum eunt, dilaceratumque. Ut fucum qualem qualem doctrinæ suæ illinant, in id unum vires nervosque necquidquam intendunt, ut Fidei Christianæ articulos essentielles (ut loquuntur) substantiales, fundamentales, necessarios ab accidentalibus, accessoriis, incertis discernant. Primos inter statuunt Fidem in DEUM unum & trinum, in Christum pro salute humani generis passum, mortuumque, qui etiam à mortuis resurrexit, bonorum retributor, vindæque malorum futurus. Fidem eorum, quæ in Symbolo Apostolorum contiaentur, eorum denique omnium, quæ suis cuique Spiritus

S.

S. inspiraverit. Hæc summa est doctrinæ indifferentium, reliqua accidentalia dicunt, quæ credere vel non credere parum aut nihil ad salutem conferat. Quasi verò major DEO fides habenda foret Christum passum aut mortuum revelanti, quàm Coenam Domini, aut alios articulos, quos à necessariis belli hi Theologi discernunt.

Hujus fursuris libelli à compluribus novatoribus editi sunt: ut à Samuele de Pufendorff Jus Feciale Divinum de consensu & dissensu editum Lubecæ 1695. Theologia comparativa, edita prius à Jacobo Garden, tum ab Anonymo Cibinii 1709. recusa; qui tamen omnes in pacè diversarum religionum concilianda nihil agunt, quod non ab aliis jam dudum necquicquam actum sit. Ut adeò novi duntaxat comites iis successisse videri possint ad idem Sisiphi saxum volvendum.

Facem certè Pacificantibus prætulisse Zenonem Imperatorem memorat Evagrius L. 3. c. 14. & 30. Eandem cramben coxit Apelles Marcionista apud Eusebium L. 5. Hist. c. 13. Eadè obganière Jo. Crocius in vindiciis Anti-Becani, ubi acerrimè contèdit Lutheri inter & Calvini sectatores nihil omnino esse secernendum, internoscendúmque, sed æquè hos ac illos in sua fide salutem æternam conse-

cutores. Joannes Serranus L. de Fide Catholica, & multi alii in eundem sensum abrepti: ut adeò Indifferentes, seu Pacificantes hodierni nihil sibi de Enthusiasmo etiam hoc vanaque Morphei illusionè vendicare possint, sed fateri cogantur eandem ante illos oden jam priores novatores cecinisse.

Non est propositi mei geminæ hujus sectæ gravissimos errores argumentis refellere, nec voluntate in id inclinor; cum persuasum habeam Indifferentibus, ac Pacificantibus ipsis probè perspectos esse, nec alia de causa iis adhærere, quàm ut collyriò sibi aliquò oculos inungant: & quia à Catholica Religione alieni, fundamentis carent, quibus tutò innitantur, hóc quasi soporiferò mordentè conscientiæ vermè sopiunt, hác escâ quantumvis venenatâ objectâ quietem illi, sibi que conciliant. Erit, cum alius id nervosè præstabit, quod ego ab instituta variarum gentium, ac religionum narratione alienum esse duxi.

Absolvimus variarum in Dacia gentium, ac religionum originem, felicem pariter atque infelicem earum progressum narratione utut incompta, sincerâ tamen exegimus. Ex qua demum illud cónficias: secunda jam inde à D. Regis Stephani temporibus Daciæ fluxisse sæcula, nec tam exterarum gentium adven-

adventu , quàm peregrinis , & ab Ortho-
doxa Religione alienis dogmatibus admittis
fuisse turbata. Felix quippe aurea pace , ple-
na populo , fœcunda frugibus , Transylva-
nia conspiciebatur , quamdiu Catholica pro-
fitebatur Myſteria : horum verò ſublata re-
verentiâ omnis in unam ſigna ſuſtulit cala-
mitas Transylvaniam. Nec antè medelam
acceptis vulneribus ſperare licet , quàm legi
ſub Ferdinando Rege ſanctiſſ. in Poſoniensibus
Ungarorū Comitibus A. 1550. latæ ſubſcri-
bamus : „ Sancta & Catholica fides ac Re-
ligio DEique Opt. Max. cultus juxta vete-
rem Sanctorum Patrum doctrinam longo
tempore per univerſum orbem Chriſtia-
num receptam atque approbatam ubique in
regno reſtituatur : quò demum conſeque-
mur , ut ſit vera & ſolida animorum con-
junctio , unioque in regno , ac exinde
DEI Optimi Maximi miſericordia in-
dies magis augeatur.

N O M I N A OFFERENTIUM.

FRANCISCUS BIBICS, Nob. Bulgarus
Devenſis.

JOANNES DESOFFI, Perilluſt. Ung. de
Csernek ex Com. Saároſi. è C. Nob.

NICOLAUS LEMHENYI, Prænob. Ung.
Carolin. ex Com. Alben. è C. Nob.

GREGORIUS GÁLFALVI, Nob. Sic.
Gálfalv. ex Sede Maruſ. è C. Nob.

FRANCISCUS FISCHER, Nob. Germ.
Claudiopolit. ex Com. Coloſienſi.

JOSEPHUS FRANTZ, Ung. Meczenſe-
ſen. ex Com. Aba-Ujvar. è C. Nob.

LADISLAUS SZÉKELY, Nob. Sic. Al-
torjen. ex Sede Kezdi è Conv. Nob.

GEORGIUS HALMAGYI, Nob. Sic.
Nagy-Solmoſien. ex Sede Udvarhely
è Conv. Nobilium.

Haáz Rezső Múzeum
Tudományos Könyvtára
Székelyudvarhely

